

Hırâmî Ahmed Paşa Evkafı*

Musa Sezer**

Öz

Çok sayıda menkul ve gayrimenkul mala sahip oldukları bilinen Osmanlı devlet adamları, mallarını vakfetmek suretiyle insanların istifadesine sunmuşlardır. Sosyal devlet anlayışının olmadığı bir dönemde meydana getirdikleri vakıflarla bu anlayışın gerçekleştirilmesine katkıda bulunmuşlardır. Kendileri de öldükten sonra dualar ve insanlığa yaptıkları hizmetlerle anılmışlardır. Bunlardan birisi de 16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyılın başlarında devlet adamlığı yapmış Dugalı Hırâmî Ahmed Paşa'dır. Ahmed Paşa'nın İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun ve Rumeli'nin çeşitli yerlerinde kurduğu vakıflar eğitimden bayındırlık hizmetlerine, ticaretten ibadet yerlerine kadar toplumsal hayatın birçok alanına fayda sağlamıştır.

Bu çalışmada Hırâmî Ahmed Paşa'nın Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde bulunan 1009/1601 tarihli vakfiyesi esas alınacaktır. Vakfiyeden hareketle evkafa ait menkul ve gayrimenkul mallar tespit edilerek bunların toplumsal hayata katkıları üzerinde durulacaktır. Vakfiyedeki verilerden yola çıkılarak evkafın gelir ve giderleri ortaya konulacaktır. Yapılan bu çalışmayla Osmanlı vüzerâ vakıflarının bir örneğinin tanıtılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, vakıf, vakfiye, Dugalı Hırâmî Ahmed Paşa.

Hırâmî Ahmed Pasha Waqfs

Abstract

Ottoman statesmen renowned for owning a considerable amount of movable and real estate donated their possessions to the public good. They established waqfs when there was no social state concept, which helped to realize this understanding. They were honored for their prayers and contributions to humanity after they passed away. Dugalı Hırâmî Ahmed Pasha, a statesman in the late 16th and early 17th centuries, is one of them. Ahmed Pasha founded waqfs throughout Anatolia and Rumelia, particularly in Istanbul, which have benefited a wide range of societal aspects, from trade to public works, from education to places of worship. This study is based on the waqfiyya of Hırâmî Ahmed Pasha, dated 1009/1601, in the *Kuyûd-ı Kadîme* Archive of the General Directorate of Land Registry and Cadastre. Based on waqfiyya, this study identifies the waqfs' moveable and real estate holdings and highlights their contribution to society. The income and expenses of the waqfs shall be made known according to the information in the waqfiyya. This study aims to introduce the waqf belonging to an Ottoman vizier.

Key Words: Ottoman State, Waqf, Waqfiyya, Dugalı Hırami Ahmed Pasha.

* DOI: 10.16971/ vakiflar.1082359

Makalenin Geliş Tarihi / Received Date: Mart 2022 / March 2022

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: Haziran 2202 / June 2022

** Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; Erzurum-TÜRKİYE;
e-mail: musa.sezer@erzurum.edu.tr; ORCID: 0000-0003-3659-4085.

Giriş

Hırâmî Ahmed Paşa'nın memleketi Bosna eyaletine bağlı Klis sancağının Prozor kasabası yakınlarındaki Duga köyüdür. 27 Ekim 1617 tarihli bu bilgilere ek olarak, kardeşinin adının Duga köyünde sakin olan ve kendi köyü ile birlikte bazı köyleri tımar olarak tasarruf eden Cafer Ağa'nın olduğu bilgisine ulaşılmaktadır (BOA. MD. 82: 35/138, 26 Şevval 1026; 82 Numaralı Mühimme, 2000: 92). *Hırâmî* lakabının Ahmed Paşa'ya neden verildiği bilinmese de, *hırâm* kelimesinin sözlükte *nazlı, edâli, salına salına* gidiş anlamında olduğu görülmektedir (Devellioğlu, 2001: 362). Bu tanımdan lakabın verilmesinin nedeni, Ahmed Paşa'nın görünüş ve davranışıyla alakalı olmalıdır.

Vakfiyedeki adı *makbûlü'l-vüzerâ ve'l-erkân vezîr Ahmed Paşa ibn Süleyman* şeklinde geçmektedir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 26). Az da olsa bilgi elde edilen *Sicill-i Osmanî*'ye ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Bu kaynakta Dugalı olduğundan bahsedilen Hırâmî Ahmed Paşa'nın, Sadrazam Siyavuş Paşa (Kanijeli)'ya damat olduğu için Yeniçeri ağalığına getirildiği yazılıdır (Sicill-i Osmanî, 1996: 212). Ayvansarayî'nin *Hadikâtü'l-Cevâmî* adlı eserinde ise onun yeniçeri ağalığından üç tuğ vezirlik ile ayrılıp Siyavuş Paşa'nın kızıyla evlendiği bildirilmektedir (Ayvansarayî, 1281: 38¹; Ayvansarayî Hüseyin Efendi, 2001: 78). Yine *Sicill-i Osmanî*'de yeniçeri ağalığına Haziran 1595'te başladığından bahsedilmektedir (Sicill-i Osmanî, 1996: 212, Şevval 1003). Ancak bu tarihin, *Tarih-i Selânikî*'de Ahmed Ağa'nın yeniçeri ağalığından azledilme tarihi olduğu görülmektedir (Selânikî, 1999: 486). Bu son bilgiye göre Ahmed Ağa yeniçeri ağalığına daha önce başlamış olmalıdır.

Yemişçi Hasan Ağa'nın yerine yeniçeri ağalığına atanan Ahmed Ağa, 27 Mart 1595 ile 7 Temmuz 1595 arasında yaklaşık 3,5 ay görevde kalmıştır (Selânikî, 1999: 463, 467, 486-487, 16 Receb 1003-Evâhir-i Şevval 1003). Yeniçeri ağalığı sırasında yaşanan bir olay kesitini burada vermek uygun olacaktır. 27 Eylül 1594 tarihinde yapılan Yanıkkale seferinden (Papp, 2013: 315, 12 Muharrem 1003) dönen bölük halkı İstanbul'da Sadrazam Ferhad Paşa'dan inam ve ulufelerini almak istemişlerdi. O zamana kadar birçoğu inamlarını almış, ancak 150 kişi henüz alamamışlardı. Ferhad Paşa, bu gruba isterlerse inam ve ulufelerini görev yaptıkları serhatte giderek alabilecekleri cevabını verir. Bunun üzerine 21-30 Nisan 1595'te taşkınlık çıkaran bu grup, vezirleri taşlamaya başlamışlardır. Lala Mehmed Paşa bu olay esnasında elinden yaralanmış, Cerrâh Mehmed Paşa ise isabet eden bir taş ile atından düşmüştü. Bunu gören Yeniçeri Ağası Ahmed Ağa, yanındaki yeniçeriler ile olaya müdahale ederek asilerin hakkından gelmişti. Padişah bu küçük çaplı isyanın önlenmesinde gösterdikleri cesaretleri nedeniyle yeniçeri ağası ve yeniçerilere bahşişler vermişti (Selânikî, 1999: 468-472, Evâsıt-ı Şabân 1003).

Ahmed Paşa'nın *Sicill-i Osmanî*'de geçen yeniçeri ağalığından ayrılarak Bosna beylerbeyliğine atanma tarihi (Cemâziye'l-âhir 1004/Şubat 1596) de şüpheli görünmektedir (Sicill-i Osmanî, 1996: 212). Selânikî'ye göre 7 Temmuz 1595 tarihinde yeniçeri ağalığından azledilmiş, aynı tarihte Bosna beylerbeyliğinden azledilen Potur İsmail Bey'in yerine getirilmiştir. Onun Bosna beylerbeyi olduğu kesin olarak anlaşılma ile birlikte, türlü bahanelerle bu göreve gitmek istemediği şayi olmuştur (Selânikî, 1999: 486-487, Evâhir-i Şevval 1003).

Ahmed Paşa'nın 1009-1010/1600-1601 arası Tebriz beylerbeyi olduğu ve 1601/02'de azledildiği ile ilgili çok fazla bir bilgi bulunmamaktadır (Sicill-i Osmanî, 1996: 212). Tebriz beylerbeyi olduğu söylenen tarihe yakın olarak, 25 Ocak-3 Şubat 1602 tarihli bir belgede Tebriz Muhafızı Vezir Ahmed Paşa'ya zeamet

1 URL 1: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/551> [12.02.2022]

tevcihi vesilesiyle bir ferman yazıldığı anlaşılmaktadır (BOA. AE. SMMD. III: 3/186, Evâil-i Şabân 1010). Kısa bir süre Tebriz'de görev yaptığı söylenen Ahmed Paşa'nın aynı kişi olma ihtimali bulunmaktadır.

Sicill-i Osmanî onun vefat yılını 1011(1602/03) olarak verir ve Savaklar'da defnedildiğini bildirir (Sicill-i Osmanî, 1996: 212). Semavi Eyice, *Hadikâtü'l-Cevâmi* isimli esere dayanarak Hırâmî Ahmed Paşa'nın 12 Mayıs 1600 tarihinde vefat ettiğini ve aynı yere defnedildiğini yazmıştır (Eyice, 1998: 324, 28 Şevval 1008; Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, 2001: 316).

Resmi belgelerden elde edilen veriler, Ahmed Paşa'nın verilen ölüm tarihlerini şüpheli hale getirmektedir. Nitekim bahsedilen eserlerde öldüğü bildirilen tarihlerden sonra da kendisine hükümler gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu hükümler doğrudan Ahmed Paşa'ya gönderilen hükümler olduğu gibi bir vesile ile onun adının geçtiği ve gönderilen başka bir hükmün suretinin ona yazılması şeklinde de söz konusu olmuştur. Hükümlerde Ahmed Paşa'dan *sâbık Bosna Beglerbegisi Ahmed ya da sâbık Bosna Beglerbegisi olan Dugalı Ahmed Paşa* olarak bahsedilmektedir. Mesela 21-30 Mart 1605 tarihinde Belgrad'ta bulunan Vezir Murad Paşa'ya gönderilen bir hükümde, ondan *sâbık Bosna Beglerbegisi Ahmed dâme ikbalühû* şeklinde, onun tüfengci ve tüfengci bedelinin ihracına mani olduğundan söz edilmektedir (BOA. MD. 77: 9/80, Evâil-i Zilkâde 1013; Gökçe, 2019: 58-59). Aynı tarihte ondan gerekli mühimmatın sağlanması konusunda Murad Paşa'ya yardımcı olması istenmiştir (BOA. MD. 77: 10/82). Yine aynı tarihli başka bir hükümde Üngürüs (Macaristan) seferi için yapacağı işler bildirilmiştir (BOA. MD. 77: 13/90). Sefer nedeniyle 1605 yılında Mayıs-Kasım arasında onunla ilgili oldukça fazla hükmün olduğu görülmektedir.² Bahsedilen hükümlerde Ahmed Paşa, asker ve mühimmat temin etmesi, Murad Paşa'nın ordusuna katılması ve Kanije taraflarında düşmana karşı savaşması yönünde emirler almıştır. 29 Haziran 1605 tarihli bir hüküm ise Celâlî eşkiyasından alınan kıymetli bir zincirin gönderilmesi hakkındadır (BOA. MD. 77: 100/318, 12 Safer 1014). Gönderilen hükümler arasında en geç tarihin 13 Kasım 1605 olması, Semavi Eyice'nin belirttiği üzere Ahmed Paşa'nın 12 Mayıs 1600 tarihinde değil, 13 Kasım 1605'ten sonraki bir tarihte öldüğünü ortaya koymaktadır. Bu tarihlerde Ahmed Paşa'dan *sâbık Bosna beglerbegisi Ahmed dâme ikbalühû* şeklinde bahsedilmesi, onun Bosna beylerbeyliği görevinden mazul olduğunu gösterirken, çeşitli emirlerin verilmesi de onun başka bir devlet görevinde bulunduğuna işaret etmektedir.

Hırâmî Ahmed Paşa ile ilgili yapılmış çalışmaların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Yapılanlar ise onun İstanbul Eyüp'teki mescidi ve Fatih'teki kiliseden dönüştürülen camisi ile ilgili birkaç çalışmadan³ ibarettir. Bunlar ise daha çok sanat tarihi ve mimarî açıdan ele alınmıştır. Ahmed Paşa'nın birçok yerde değişik vakıf eserleri meydana getirmesine ve devletin önemli kademelerinde görev almasına rağmen hakkında geniş çaplı bir araştırmanın yapılmaması muhtemelen Ahmed Paşa hakkındaki kaynakların yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Ahmed Paşa hakkında geniş çaplı bir araştırmanın yapılmış olmaması, bu çalışmanın ortaya çıkış nedenlerinin başında gelmektedir. Elde edilen bilgi ve belgeler her ne kadar yetersiz olsa da, mevcutlarının kullanılması Ahmed Paşa'nın tanıtılması açısından önem arz etmektedir.

2 Bk. BOA. MD. 77: 25/145, 22 Zilhicce 1013/11 Mayıs 1605; BOA. MD. 77: 46/192, 15 Muharrem 1014/1 Haziran 1605; BOA. MD. 77: 49/196, 9 Safer 1014/26 Haziran 1605; BOA. MD. 77: 50/199, 10 Safer 1014/27 Haziran 1605; BOA. MD. 77: 100/318, 12 Safer 1014/29 Haziran 1605; BOA. MD. 77: 52/203, 204, 16 Safer 1014/3 Temmuz 1605; BOA. MD. 77: 57/213, 60/220, 8 Rebül'l-evvel 1014/24 Temmuz 1605 ; BOA. MD. 77: 83/278, 2 Receb 1014/13 Kasım 1605

3 Hırâmî Ahmed Paşa ile ilgili çalışmalar için bk. Eyice (1998); Sunay (2011); Çınar (2008); Çetinkaya (2003: 99-111).

1. Hırâmî Ahmed Paşa Vakfiyesi

Deri ciltli ve şemseli olan vakfiye, 5-14 Şubat 1601 tarihli olup (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 174, Evâil-i Şabân 1009) Kadı Mustafa bin Süleyman tarafından tescil edilmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 6). Günümüz rakamlarıyla sonradan numaralandırıldığı görülen vakfiyede yanlışlıkla sayfa 124'ten 145'e geçilmiştir. Önceki sayfa ile sonraki sayfa incelendiğinde konu bütünlüğünün devam ettiği anlaşılmakta ve aradaki sayfaların kaybolmaması sevindiricidir. Bu durumda vakfiye toplam 154 sayfa olmalıdır. Nitekim bir derkenarda *77 yaprak, 154 sahifeden ibaretdir, 1009 tarihlidir* şeklindeki ibare bunu kanıtlamaktadır (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 174). Evkafa ait gayrimenkullerin sayılmaya başlandığı sayfadan önce vekil tayin edilen kişi ve şahitlerin isimlerinin yazıldığı ve sonradan – bilinçli olarak – silindiği anlaşılmaktadır (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 31). Son sayfada ise şahit olarak Haydar Paşa Medresesi'nin müderrisi Mevlana Muhammed bin İlyas ismi geçmektedir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 174). Vakfiye defteri Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde TKG. KK. VKF. Cd.46 fon kodu ile bulunmaktadır. Eski numarası 2180/2229/16 şeklindedir (Işık vd. 2012: 335). İstanbul-Osmanlı Arşivi'nde ise TK.GM.d. fonu ve 2182 numarası ile kayıtlıdır. Bu çalışmada TKG. KK. VKF. Cd.16 şeklinde kullanım tercih edilmiştir. Söz konusu vakfiyenin esas alındığı bu çalışmada, Hırâmî Ahmed Paşa Evkafı'na ait menkul ve gayrimenkul malların tespiti yapılmaya çalışılacaktır. Bunlardan hareketle vâkîfın yaptığı vakıflarla toplumsal hayata ne gibi katkılar sunduğu üzerinde durulacaktır. Vakfiyeden elde edilen veriler ışığında evkafın gelir ve giderleri ortaya konulacaktır. Giderler arasında çalışan maaşlarının tespiti ile evkaf görevlilerinin de belirlenmesi mümkün olacaktır. Bütün bunlarla devletin herhangi bir maddi katkı sağlamadan, döneminin sosyal devlet anlayışını gerçekleştiren Osmanlı vakıflarından vüze vakıflarının bir örneğinin daha tanıtılması amaçlanmaktadır.

2. Hırâmî Ahmed Paşa'nın Vakıf Eserleri

Hakkında daha fazla bir bilgiye ulaşamadığımız Hırâmî Ahmed Paşa, İstanbul, Edirne, Gelibolu, İznikmid (İzmit), Karinabad, İncelik ve Kerbela gibi Osmanlı coğrafyasının değişik yerlerinde insanların faydasına sunduğu birçok türde vakıf meydana getirmiştir. İstanbul'da 25, Edirne'de 6, Gelibolu'da 3, İznikmid'te 3, Karinabad'ta 2, İncelik'te 1 ve Kerbela'da 3 değişik türden vakıf tahsis etmiştir. Ahmed Paşa'nın vakıflarının çoğu İstanbul dâhilindedir. İstanbul'da olan vakıflarından birkaç istisna haricinde diğerleri şehir merkezindedir. Kerbela'da olan vakıfları ise yine şehir merkezindedir. Bunların dışındakiler taşra idarî birimlerinden olan köylerde bulunmaktadır.

Tabloda gösterildiği üzere vakfedilen gayrimenkuller sadece ana birimler halinde yazılmıştır. Bunlar içinde ilaveler, araç-gereç, levazım ve malzemeler gibi diğer müstemilatın da olduğu unutulmamalıdır. Mesela; Ahmed Paşa'nın vakfettiği su kuyularının sayısı tabloda sadece 2 olarak verilse de, diğerlerinin mescit, saray, menzil, dükkân, arazi ve çiftlik müstemilatında toplam 19 tane olduğu anlaşılmaktadır. Bu ve diğer vakfedilen gayrimenkullerin müstemilatının burada karmaşaya neden olacağı düşüncesiyle tabloya sadece müstakil olarak vakfedilenler eklenmiş, diğerlerinden ise ilgili yerlerde bahsedilmiştir.

Tablo 1: Hirâmi Ahmed Paşa Vakıfları

	İstanbul	Edirne	Gelibolu	İznikmid	Rumeli-Karinabad	Rumeli-İncecik	Kerbela	Toplam
Cami		1	1		1			3
Mescid	2							2
Zaviye	1							1
Hücre	3							3
Mekteb			1					1
Saray	1							1
Menzil	20							20
Su-i Cârî	1							1
Çeşme/ Sebil ⁴	2	1	1				1	5
Han		2						2
Hamam		1						1
Ekmek fırını	2,5							2,5
Börek fırını	1							1
Dükkân	3	2						5
Külahçı	1							1
Boyacı	2							2
Kundakçı	8							8
Kasap	1							1
Bezzaz	2							2
Berber	1							1
Selhane	1							1
Şemhane	2							2
Müsakkaf	2							2
Değirmen								
(At ile dönen)	5							5
Su değirmeni					1	1		2
Su kuyusu	2							2
Arz-ı hâliye (boş arazi)	2						3	5
Çiftlik	1			1				2
Çayır	8			1				9
Mezra	11			1				12
Suyolu		1						1

4 Vakfiyede çoğul olarak kullanıldığı için sayıları çoğu yerde belirsizdir. Bu nedenle tabloda gösterilenden daha fazladır.

a. Din, Eğitim ve Su Hizmeti ile İlgili Yapıları

Ahmed Paşa, ehl-i İslâm'ın vakit namazlarını kılması için 3 cami ve 2 mescit vakfederken, Müslüman çocuklarının eğitimi için de 1 mektep yaptırmıştı. Camiler ve mescitlerin çevre ahalisinden uygun olan kimselere teslim edildiği bildirilmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 36-37).

Tablo 2: Dinî ve Eğitim Yapıları

1	Vakıf Eser	Mustafa Bey Câmî
	Yeri	Edirne Kazası, Hamzabeylü Karyesi
	Müştemilatı/Özelliği	Bu cami tecdü ve tamir edilmiştir.
2	Vakıf Eser	Câmî
	Yeri	Karinabad Kazası, Hızır Fakih Karyesi
3	Vakıf Eser	Câmî
	Yeri	Gelibolu Kazası, Derzi Bayezidlü Karyesi
4	Vakıf Eser	Darü't-tâlim ve Mekteb-i Kerîm
	Yeri	Gelibolu-Derzi Bayezidlü Karyesi
	Müştemilatı/Özelliği	Fakir çocukların Kur'an-ı Kerim öğrenmeleri için yaptırılmıştır.
	Çevresi/Sınırı	Aynı karyede bulunan caminin yanında yer alır.
5	Vakıf Eser	Mescid
	Yeri	İstanbul-Begceviz (Beyceğiz) Mahallesi
	Müştemilatı/Özelliği	Kiliseden mescide döndürülmüştür.
	Çevresi/Sınırı	Üç tarafında Ahmed Paşa'nın vakıf odaları ve bir tarafında vakfın arazisi olup, yol sonundadır.
6	Vakıf Eser	Mescid
	Yeri	İstanbul-Eğrikapı dışında
	Müştemilatı/Özelliği	Mescitte birer musluk ve su kuyu, meyveli-meyvesiz ağaçlar, bir hücre ve iki tuvalet vardır.
	Çevresi/Sınırı	Suyolu için yaptırılmış mîri su mahzeninin karşısında bulunur. Etrafında kamu yolu, şahıs yolu (tarîk-ı hâss), vakfedilen su ve hücreler ile imam ve müzzine ikamet etmesi için vakfedilen menziller bulunur.
7	Vakıf Eser	Zaviye
	Yeri	İstanbul-Eğrikapı dışında
	Müştemilatı/Özelliği	Mescidin harem bölümünün bitişiğinde halvet-i sulehâ ve ibadet eden fakirler için su ve fakir müridler için üç hücre.

Edirne kazasına bağlı Hamzabeylü karyesinde Mustafa Bey'in kendi adına yaptırdığı bir cami bulunmaktaydı. Mustafa Bey hakkında bilgiye rastlanmamakla birlikte, vakfiyeden anlaşıldığına göre bu cami tamir ve restore edilerek Ahmed Paşa Evkafı'na dâhil edilmiştir.⁵

Diğer camiler ise Karinabad'a bağlı Hızır Fakih⁶ köyü camisi ve Gelibolu kazasının Derzi Bayezidlü köyünün camisi idi (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 33-34). Ahmed Paşa'nın eğitime verdiği önem yaptırdığı mektep ile kendini göstermektedir. Bahsedilen son caminin yanına çocuklara Kur'an-ı Kerim öğretilmesi amacıyla bir *dârü't-ta'lim ve mekteb-i kerîm* inşa ettirmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 37-38).

5 "Mahmiye-i Edirne kazasına tâbi' Hamzabeylü nâm karyede merhûm Mustafa Beg Câmî-i Şerîfi'nin tecdü ve ta'miridir." (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 34).

6 1568 yılına ait Silistre evkâf tahrir defterinde Karinabad'a bağlı bir mezra olan bu köyün adı Mezra'a-i Hızır Fakih nâm-ı diğer Köpekli şeklinde geçmektedir ve Rakkas Sinan Bey vakıflarına dâhildir (TKG. KK. TT.d. 415, vr. 196a); Machiel Kiel, Rakkas Sinan Bey'in muhtemelen bu köyde doğduğunu, bir süre burada yaşadığını ve Sinan Bey'in Hacı Hızır adıyla bilindiğini yazmaktadır. Günümüzde bu köy Skobelovo olarak bilinmektedir (Kiel, 1980: 23).

Vakfa ait mescitlerden biri İstanbul'da Beyceğiz mahallesinde bulunmaktaydı. Mescidin üç tarafında vakfın kendi odaları ve bir tarafından yol geçmekteydi. Burası padişah emri ile kiliseden mescide dönüştürülmüştü (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 34-35). Günümüzde Hırâmî Ahmed Paşa Camisi olarak anılmakta ve İstanbul-Fatih ilçesine bağlı Çarşamba semtinde Fethiye caddesi üzerinde Koltukçu sokakta bulunmaktadır (Eyice, 1998: 324). Bu mâbed XII. yüzyıl Bizans devrine ait *St. Jean Baptist in Troffo Manastırı* idi (Öz, 2015: 20). İstanbul'un fethinden sonra, 1455 yılında Fatih Sultan Mehmed tarafından diğer bazı manastır ve kiliselerle birlikte Ortodokslara verilmiş ve yaklaşık bir buçuk asır onların elinde kalmıştır. 1586 yılından sonra padişahın izniyle Hırâmî Ahmed Paşa tarafından mescide dönüştürülmüştür (Eyice, 1998: 324). Eyice başka bir çalışmasında bu tarihi 1595 olarak vermektedir (Eyice, 1959: 156).

Diğer bir hayrat mescidi ise yine İstanbul'da Eğrikapı dışındaydı. Bu mescidin XVIII. yüzyıl arşiv belgelerinde⁷ ve 1740 yılına ait mahkeme kaydından Eğrikapı dışında Eyüp'teki Cebecibaşı mahallesinde mîrî su mahzeninin karşısında Hırâmî Ahmed Paşa tarafından yaptırıldığı bildirilmektedir (İBM. ŞS. 172: 288/281).⁸ Vakfiyeye dönülecek olursa yine aynı bilgilerle karşılaşılmaktadır. Burası suyolu için inşa edilen devlete ait bir su mahzeninin (Savaklar) karşısında bulunmaktaydı. Bir tarafı kamuya açık yola (tarîk-i âmm), bir tarafı özel şahsa ait bir yola (tarîk-ı hâss), bir tarafı vakfın imam ve müezzinine vakfettiği evlere, bir yanı ise vakfedilen sulara ve hücrelere bakmaktaydı. Müştemilatında bir su kuyusu, meyveli ve meyvesiz ağaçlar, bir hücre ve iki tuvalet vardı (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 35-36). Mescide bitişik olan ev, mescidin şeyhine vakfedilmişti. Mescit yanında bulunan diğer evler ise mescidin imamı ve müezzininin ikameti için tahsis edilmişti (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 38-39). Söz konusu mescidin ve yanındaki zaviyenin 1905 yılında bir tamir gördüğü anlaşılmaktadır (BOA. ML. EEM. 601-16: 16 Rebiü'l-evvel 1323).

XVI. yüzyıl İstanbul'unda genellikle mescit/cami yanında Halveti tekkesi/zaviyesi inşa edilmekteydi (Bölükbaşı, 2015: 126, 127). Vakfiyeden anlaşıldığına göre mescit yanında bir de zaviye bulunmaktaydı. Mescidin harem bölümünün bitişğinde halvet-i sulehâ ve ibadet eden fakirler için akan bir su ve fakir mürîdler için 3 hücre vardı (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 38-39, 70, 71). Vakfiyede geçen *halvet-i sulehâ* ifadesinden inzivâya çekilerek ibadetle meşgul olan sâlih kimseler anlaşılmakla birlikte, bu zaviyede halvet uygulamasının yani tek başına bir yere kapanarak ibadetin gerçekleştirildiği çıkarılmaktadır. Vakfiyenin yazıldığı 1601 yılında zaviyenin şeyhi Hasan Efendi El-Huşî idi (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 145).

1721 yılında zaviye şeyhi *Mehmed Emin* (BOA. İE. ENB, 7-753: 8 Muharrem 1134), 1733 yılında *Eş-Şeyh Mehmed Emin El-Celvetî* idi (BOA. C. EV, 153-7615: Gurre-i Cemâziye'l-evvel 1146). 1740 tarihli belgede de yine mescit ile birlikte bir zaviye olduğundan bahisle zaviyenin zaviye-nişînin yani şeyhinin *Eş-Şeyh Mehmed Emin El-Celvetî bin Ahmed Sufî* olduğu belirtilmiştir (İBM. ŞS. 172: 288/281). Şeyhin adından, belirtilen tarihte burasının Celvetiyye⁹ tarikatına mensup bir zaviye/tekke olabileceği çıkarılabilir. Üç farklı tarihli kayıta da Mehmed Emin'in şeyh olduğu ve bu görevi uzun yıllar sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Başlangıçta hangi tarikata mensup olduğu tahmin edilemeyen zaviyenin, XVIII. yüzyılın başlarında Halvetiyye'ye intikal ettiği sanılmaktadır. Uşşâkiyye'nin Cemâliyye şubesinin kurucusu ve zaviyenin 1742 yılında şeyhi olan Edirneli Şeyh Mehmed Cemâleddin Efendi (ö. 1164/1751) buraya gömülmüştür. Söz konusu zaviye kaynaklarda Cemâleddin Halvetî, Cemâleddin Uşşakî, Cemâlî, Cemâlî Efendi, Savaklar, Seyyîd Cemâleddin, Seyyid Cemal Efendi, Şalcızâde isimleriyle geçmektedir (Tanman, 1993: 318;

7 Bk. BOA. C. EV, 202-10061: 3 Şevval 1114; 629-31716: 12 Cemâziye'l-âhir 1151; 30-1455: 2 Receb 1182.

8 URL 2: <http://www.kadiscilleri.org/madde.php?klme=H%C4%B1rami&trch=hkm&-find=+ARA+> [12.02.2022]

9 Celvetiyye: Bayramiyye tarikatının Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1038/1628) tarafından kurulan koludur (Yılmaz, 1993: 273).

Ayvansarâyî Hüseyîn Efendi, 2001: 316-318). Cemâleddin Efendi'den sonra oğlu Nizâmeddin Efendi (ö. 1199/1785) 1778 yılına kadar zaviyede şeyh olmuştur. Daha sonra ise Nizâmeddin Efendi'nin oğlu Mehmed Cemâli Efendi (ö.1243/1787) ve torunu Alâeddin Efendi (ö. 1251/1835) şeyh olmuştur. Alâeddin Efendi'nin çocuğu olmadığından yerine Eyüp Bahariye'deki Şah Sultan Dergâhı şeyhi Ubeyd Efendi (ö. 1253/1837) geçmiştir (Kılıç, 1993: 315).

Ahmed Paşa, suyun canlı hayatındaki önemini ve azizliğini kavramış olmalı ki, birçok yerde çeşmeler, sebiller, su kuyuları, su kaynakları ve suyolları vakfetmiştir. Evkafa ait bu yapılar buldukları yerdeki insanların su ihtiyaçlarını gidermekteydi (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 36).

Tablo 3: Su Hizmetine Ait Yapılar

	Vakıf Eser	Çeşmeler-2
1	Yeri	İstanbul-İncirli Karyesi
	Çevresi/Sınırı	Çeşmenin biri, iki tarafında yol ve iki tarafında Ustaoglu mülkü ile çevrili menzildedir. Diğer çeşme ise bir tarafında yol, bir tarafında yeniçeri mülkü ve iki tarafında Aydın isimli bir kişiye ait mülk ile çevrili menzildedir.
2	Vakıf Eser	Çeşmeler
	Yeri	Edirne Kazası, Hamzabeyli Karyesi
3	Vakıf Eser	Çeşmeler
	Yeri	Gelibolu-Derzi Bayezidli Karyesi
	Müştemilatı/Özelliği	Karyedeki caminin harem kısmına yapılan çeşmelerdir.
4	Vakıf Eser	Çeşmeler ve Sebilhaneler
	Yeri	Bağdat-Kerbela-İmam Hüseyin Meşhed-i Şerfi
	Müştemilatı/Özelliği	İmam Hüseyin'in ruhu için oraya gelen insanların hizmetine vakfedilmiştir.
5	Vakıf Eser	Suyolları
	Yeri	Edirne kazasına bağlı Hamzabeyli karyesi
	Müştemilatı/Özelliği	Suyolları binalarıyla aynı karyede bulunan 2 hana, hamama ve çeşmelere su getirilmekteydi.

Su hizmetlerine ait yapıların genelde çeşmeler olduğu görülmektedir. Vakfiyede bir yerde sebilhane ve suyolları geçmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere mescit, saray, menzil, dükkân, arazi ve çiftlik müştemilatında olan toplam 19 su kuyusu bulunmaktadır.

b. İkamet Yapıları

Vakfiyede ikamet yapıları hücre, oda, ev, buyût (evler), müsakkaf, saray ve menzil şeklinde geçmektedir. Bunlardan zaviyelerde bulunan hücreler zaviyenin müritlerine tahsis edilmekteydi. Daha önce ifade edildiği üzere İstanbul-Eğrikapı dışında bulunan mescidin yanındaki zaviyeye ait 3 hücre bulunmaktaydı ve bu hücrelerde zaviyenin fakir müritleri kalmaktaydı (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 38). Menzil müştemilatında geçen odaların dışında vakfa ait olarak İstanbul Beyceğiz mahallesinde müstakil olan vakıf odaları bulunmaktaydı (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 34). Vakfiyede diğer oda ve evler menzil müştemilatından olarak geçmektedir. Üzeri kapalı, tavanı olan, ev, dükkân ve benzeri gayrimenkuller olarak tarif edilen müsakkaf (Berki, 1966: 41; Pakalın, 1983: 626) da müştemilatı bakımından – ileride değinilecek olan – menzillerle benzerlik göstermektedir. Vakfiyede geçen iki müsakraftan biri İstanbul'da Kâsım Paşa-yı Cezerî mahallesinde diğeri ise Eğrikapı dışındaydı. İlkinin bir tarafı yol, iki tarafı Sinan Paşa'nın vakıf

odaları ve bir tarafı Mustafa Ağa'nın mülküne bakmaktaydı. Tek katlı bir ev, soffe (sofa)¹⁰, tuvalet, yaz odası, tahtapuş (tahtaboş)¹¹ ve asma gibi müstemilata sahip bu müsakkaf, Cerrah Feridun'dan satın alınmış ve merhum Sinan Paşa Evkafı'na günlük 2 akçe ile kiraya verilmişti (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 53-54). Diğer müsakkafın dört tarafı yol ile çevrili olup, Sultan Bayezid Han Evkafı'na mukataalı idi. Ancak mukataa miktarı belirtilmemişti. Eğrikapı dışında bir arazide 10 dükkân, üst kat 11 oda, tuvalet ve muhavvatadan müstemil olarak inşa edilmişti (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 74-75).

Ahmed Paşa'nın vakfettiği ikamet türlerinden biri de saray olarak karşımıza çıkmaktadır. Vakfiyede bulunan bir derkenarda *Cezerî Kâsım Paşa-yı âtik saray(ı)dır* notu düşülmüştür. Bu nottan söz konusu sarayın daha önce Cezerî Kâsım Paşa'ya ait olduğu düşünülebilir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 45). Ancak sarayın Ahmed Paşa'ya nasıl geçtiği konusu bilinmemektedir. Kâsım Paşa-yı Cezerî mahallesinde bulunan saray, *Saray-ı Kebîr* adı ile anılmaktaydı. Bir tarafında yol, bir tarafında Kâsım Paşa Camisi'nin imamına şart edilen ev ve Piri Kethüda evleri, bir tarafında Cebeci Hasan'ın evi, bir tarafında vâkıfın küçük kızı Rahime Hanım'a vakfedilen menzil, dergâh-ı âli kapıcılarından Hamza Bey'in evleri ve bir tarafında ise Arap odaları yer almaktaydı. Çok büyük olduğu anlaşılan saray, alt kattaki dâhili ve harici müstemilatı ile üst katındaki müstemilatı şeklinde ayrıma tabi tutulmuştur.

Alt kattaki dâhili müstemilatı arasında 2 büyük ev, 2 koltuk odası, 1 orta sofa, 2 yaz sofası, 2 kiler, kilerin birinin üstünde 2 ev, 1 tuvalet, 1 küçük oda, 1 hazine odası, hazine odasına bitişik 1 tahtapuş, altında 1 yer odası, 2 tuvalet, 1 hamam (1 câmekânlı, 2 halvetli ve 1 tuvaletli), 1 musluk, hamamın külhanıyla bitişik büyük 1 mutfak, 1 mahtaba,¹² meyveli meyvesiz ağaçların olduğu bahçe, hayat¹³, üstte 1 büyük has ev, ona bitişik 1 küçük oda, onun önünde 1 sofa, onun iki tarafında tahtapuş, 1 hamam, 2 küçük oda, 1 hazine odası ve üstünde 1 köşk vardı.

Sarayın alt katındaki harici müstemilatında 1 büyük ahır, 1 hamam (2 halvetli, bir havuzlu, 1 camekânlı ve 1 tuvaletli), 1 kiler, 3 tuvalet, 1 fırın, fırına bitişik 1 oda, 1 su kuyusu, meyveli ve meyvesiz ağaçlı bahçe, bahçe içinde 1 köşk, batısında suyu yer almaktaydı. Otluk, odunluk, bir büyük meydan, 1 tuvalet, hamam önünde meydan, divanhane önündeki harem kapısına bitişik olan 1 ağalar odası, 1 tuvalet, 1 mutfak, 1 musluk, 3 kapıcılar odası, 1 büyük meydan, 1 su kuyusu, 1 sundurma ve 1 çeşme bulunmaktaydı.

Sarayın üst katında ise 1 divanhane, 2 ev, 1 sofa, dehlizler, 1 tuvalet, 1 iç divanhane, altlı üstlü birer kış odası, 1 kiler, 1 hazine odası, ocaklı 1 büyük ev, 1 büyük oda, 1 yaz sofası, tuğla döşeme 1 hayat, 2 kiler, 1 küçük oda, dehlizler, saray kapısının iki tarafında 12 dükkân ve 1 çeşme vardı. Saray bahsedilen bütün müstemilatı, içindeki levazımı ve gereçleriyle birlikte vakfedilmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 44-49).

Ahmed Paşa Evkafı'nda mesken açısından daha çok menzillerin vakfedildiği görülmektedir. Anlaşıldığı üzere vakfedilen menziller, ikamet yeri ve insan ihtiyacını gideren diğer birimlerden oluşmaktaydı. Bazı menziller ise küçük ticarî işletmeler olan dükkânlar ve diğer iş yerleri ile bütünleşmiş durumdaydı.

10 Soffe (Sofa): Evlerde oda kapılarının açıldığı boşluğa, sed ve seki gibi yüksekçe yerlere denir. Sofa soffenin bozulmuş şeklidir (Berki, 1966: 49).

11 Tahtapuş (tahtaboş): Gölgelik ve tahta örtülü sofa, çardak (Canbulat, 2021: 205).

12 Mahtaba: Ay aydınlığında oturmaya mahsus üstü açık kameriye. Mehtabiye de denir (Yılmaz, 2015: 159).

13 Hayat: Geleneksel Türk evinin birinci katında odaların açıldığı, üstü kapalı, önü avluya bakan, bir ya da birkaç yanlı açık mekân. Bazı bölgelerde divanhâne, tahtaboş (tahtapuş), çardak veya sofa da denir (Ünal, 2011: 310).

Tablo 4: Menzil Yapıları

1	Yeri	İstanbul-Kâsım Paşa-yı Cezerî Mah.
	Müştemilatı	Dâhilisinde alt katta; 1 zemin, 3 oda, 1 kiler, 1 su kuyusu, 1 mutfak, 1 tuvalet. Üst katta; 2 ev, 1 koltuk odası, 1 köşk, 1 tahtapuş, 1 tuvalet. Haricisinde aşağı katta; 2 ev, 1 orta sofa 1 mutfak, 1 aşağı zemin, 1 havlu, 1 fırın, 2 musluk, 1 ahır, 1 tuvalet. Üst katta; 3 oda, 1 selamlık odası, dehlizler, 1 tuvalet.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Saray-ı Kebir, bir tarafı Cebeci Hasan mülkü ve yol ile bir tarafı merhum Ataullah bin Muhammedü'l-Kirmânî Evkafı ve bir tarafı Ahi Çelebi vakfı.
2	Yeri	İstanbul-Fenarizâde Mah.
	Geliri	El-hâc Bayram Evkafı'na senelik 300 akçe mukataalı
	Müştemilatı	Dâhilisinde alt katta; 2 ev, 1 yaz sofası, 1 kiler, 1 mutfak, 1 su kuyusu, 1 tuvalet, meyveli-meyvesiz ağaçlı bahçe, 1 zemin. Üst katta; 2 yaz odası, 1 tuvalet. Haricisinde alt katta; 1 ahır, 1 musluk, 1 tuvalet, 1 anbar, kaldırım döşeme yolu. Üst katta; 3 ev, 1 küçük divanhane, tuğla döşeme 1 hayat, 1 tuvalet.
Çevresi/Sınırı	Bir tarafı yol, Kalaycıoğlu mülkü ve El-hâc Bayram vakfı, bir tarafı Hirâmî Ahmed Paşa Evkafı'na vakfedilen saray, bir tarafı Arap odaları, bir tarafı vakfa bağışlanan ekmeği fırını.	
3	Yeri	İstanbul-Kâsım Paşa-yı Cezerî Mah.
	Geliri	Sekban Hasan'dan satın alınmış ve El-hâc Bayram vakfına günlük 20 akçe ile kiraya verilmiş.
	Müştemilatı	3 at değirmeni, 2 su kuyusu, 2 ahır, 2 tuvalet, 2 anbar, odunluk yeri. Ayrıca 2 ekmeği fırını, 1 börekçi fırını.
Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Arap odaları ve Kadızâde Muhammed Çelebi mülkü, iki tarafı yol, bir tarafı vâkîfın evkafı.	
4	Yeri	İstanbul-Sabbağlar Çarşısı
	Geliri	Merhum Ali Paşa Evkafı'na senelik 180 akçe mukataalı.
	Müştemilatı	Alt katta; 2 oda, 1 zemin, su kuyusu, 1 tuvalet, meyveli ve meyvesiz ağaçlı 1 havlu. Üst katta; 2 oda, 1 sofa.
Çevresi/Sınırı	Bir tarafı merhum Hayreddin Paşa vakfı, bir tarafı Rahman Mahmud mülkü, bir tarafı özel şahıs yolu ve bir tarafı kamu yolu.	
5	Yeri	İstanbul-Çukur Hamamı yakını
	Geliri	Sultan Selim Evkafı'na senelik 12 akçe mukataalı.
	Müştemilatı	Tek katlı 2 ev, 1 bahçe, 1 su kuyusu ve kapıya bitişik tek katlı 2 ev.
Çevresi/Sınırı	İki tarafı yol, bir tarafı Hoca oğlu Mustafa Çelebi mülkü, bir tarafı merhum Abdurrahman Efendi vakfı.	
6	Yeri	İstanbul-Fenar Kapısı dâhilinde-Abdi Subaşı Mah.
	Müştemilatı	Altı üstlü 3 ev, 1 ahır, 1 bahçe, 3 tuvalet, 1 su kuyusu.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı El-hâc Hasan mülkü, bir tarafı Kelemhacı mülkü, bir tarafı yol.
7	Yeri	İstanbul-Beyceğiz Mah.
	Müştemilatı	Kahvehane ¹⁴ karşısında 1 berber dükkânı, 1 bozahane, 2 dükkân, üst katta 2 oda, 1 tuvalet. Söz konusu bozahane ve berber dükkânları üzerinde 2 ev, 1 mutfak, 1 sofa, 1 tuvalet, kapı üzerinde 1 küçük oda.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı El-hâc Murad mülkü, bir tarafı kendi vakıfları, iki tarafı yol.

14 Bkz. Tablo 6: 2 numaralı arazideki kahvehane.

8	Yeri	İstanbul-Beyceğiz Mah.
	Müştemilatı	Altı üstlü 1 ev, 1 tuvalet, 1 çardak, meyveli ve meyvesiz ağaçları olan muhavvata-i yesire (küçük avlu).
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı El-hâc Murad mülkü, iki tarafı kendi vakıfları, bir tarafı yol. 7 numaralı menzil ile bitişik.
9	Yeri	İstanbul-Beyceğiz Mah.
	Müştemilatı	Tek katlı 3 ev, 1 su kuyusu, 1 tuvalet, muhavvata-i yesire.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı imam ve müezzin evleri, iki tarafı yol. 8 numaralı menzil ile bitişik.
10	Yeri	İstanbul-Beyceğiz Mah.
	Müştemilatı	Altı üstlü 2 ev, sofa, tuvalet, muhavvata-i yesire, meyveli ve meyvesiz ağaçlı bahçe.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı yol, bir tarafı kendi vakıfları, bir tarafı kâfir mülkü. 9 numaralı menzil ile bitişik.
11	Yeri	İstanbul-Beyceğiz Mah.-Fethiye Camii karşısında
	Müştemilatı	Alt katta; 5 dükkân, 1 zemin, 1 ahır, 1 köşk, 3 tuvalet, meyveli ve meyvesiz ağaçlı bahçe, 1 su kuyusu, 1 fırın, 1 ev. Üst katta; 9 ev, tahtapuşlar, sofalar, muhavvata.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı kendi vakıfları, bir tarafı Haydar Ağa evleri, iki tarafı yol.
12	Yeri	İstanbul-Galata-Peter Mah.
	Müştemilatı	Alt katta; 2 mahzen, 2 tuvalet, muhavvata-i yesire. Üst katta evler.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Siyavuş Paşa mülkü, iki tarafı yol.
13	Yeri	İstanbul-Havâss-ı Kostantiniyye¹⁵ -Eğrikapı dışında
	Müştemilatı	Altı üstlü 3 ev, 1 sofa, 1 tuvalet, meyveli ve meyvesiz ağaçlı küçük bahçe.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı kendi vakıf bölgesi, bir tarafı yol, bir tarafı vakfın bağlı olduğu bir menzil ve vakıf bahçesi.
14	Yeri	İstanbul-Eğrikapı dışında
	Müştemilatı	Altı üstlü 2 ev, tahtapuş, muhavvata-i yesire, akan su.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı şeyhe vakfedilen ev, bir tarafı yol, iki tarafı vakfın bostanı.
15	Yeri	İstanbul-Eğrikapı dışında-2
	Müştemilatı	Menzilin birinin üst katında; 2 ev, 1 tuvalet, meyveli ve meyvesiz ağaçlı bahçe. Bu menzilin meskeni mescidin imamına şart edilmiştir.
	Çevresi/Sınırı	Diğer menzilin alt katında; 1 oda. Üst katında; 2 ev, 1 tuvalet, meyveli ve meyvesiz ağaçlı bahçe. Bu menzilin meskeni mescidin müezzinine şart edilmiştir. Bir tarafı şahıs yolu, bir tarafı mescidin haremi, bir tarafı vakfın bahçesi, bir tarafı yine vakfın bahçesi, bir tarafı yine vakfın bostanı.
16	Yeri	İstanbul-Eğrikapı dışında
	Müştemilatı	Tek katlı 2 ev, 1 su kuyusu, 1 tuvalet, meyveli ve meyvesiz ağaçlı bahçe.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Keyvan ibn-i Abdullah mülkü, bir tarafı mücellid (ciltçi) Memi Şah mülkü, bir tarafı Fahriye Hatun binti Abdullah mülkü.
17	Yeri	İstanbul-Çakır Ağa Mah.
	Müştemilatı	Alt katta; 9 dükkân, 1 kasap dükkânı. Üst katta 10 oda, 1 tuvalet,
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı İbrahim Bey ibn-i Abdullah mülkü, bir tarafı vakıf, bir tarafı şahıs yolu, bir tarafı kamu yolu.

15 İstanbul'un Eyüp semtidir. Haslar Kadılığı, Havâss-ı Refia ve Havâss-ı Âliye de denilmektedir. Eyüp zamanla büyüyünce bir kadılık haline getirildi ve bağlı köyler padişah haslarına dâhil edildi (Artan, 1995: 2; Kavak Çeken, 2015: 170).

18	Yeri	İstanbul-Tekfursarayı Mah. yakınında Kefeli Mah.
	Müştemilatı	Tek katlı 10 oda, 1 su kuyusu, birer tuvalet.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Yahudi Kurd mülkü, bir tarafı Yahudi Arslan mülkü, iki tarafı yol.
19	Yeri	İstanbul-Yeni Kapı dışında
	Müştemilatı	Üst katta 2 oda, 1 tahtapuş, muhavyata, 1 tuvalet.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı merhum Valide Sultan Evkafı, bir tarafı Yorgi zimmi mülkü, bir tarafı deniz, bir tarafı yol.
20	Yeri	İstanbul-Eyüp-Davud Ağa Mah.
	Müştemilatı	Altı üstlü evler, 1 sundurma,1 ahır, 1 su kuyusu, 1 tuvalet, meyveli ve meyvesiz ağaçlı bahçe.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Davud Ağa mülkü, bir tarafı Mehbare Hatun mülkü, iki tarafı yol.

Kaynak: TKG. KK. VKF. Cd.46, 50-53, 56-57, 60-62, 65-74, 79-81.

Evkafa ait menzillerin tamamı İstanbul dâhilinde idi. Bulduğu yer, mevkii, sınırları, çevresinde hangi yapıların ve bunların kime ait olduğu detaylıca belirtilen menzillerin çok geniş müştemilatı vardı.

c.Ticarî Yapılar

Bu başlık altında ticarî yapılar olarak nitelendirebileceğimiz dükkânlar, ticarî binalar, hamam ve hanlardan bahsedilecektir. Vakfa ait 1 hamam, 2 han ve 4 dükkân Edirne’de olup geri kalan ticarî yapılar İstanbul’da idi.

Tablo 5: Ticârî Faaliyetlere Has Binalar-İstanbul

1	Vakıf Eseri-Adet	Külâhçı dükkânı-1
	Yeri	İstanbul-Kâsım Paşa-yı Cezerî Mah.
	Geliri	El-hâc Bayram vakfına günlük 1 akçe icâreli.
	Çevresi/Sınırı	Üç tarafı vakfın fırınları ve bir tarafı yol.
2	Vakıf Eseri-Adet	Boyacı dükkânı-2
	Yeri	İstanbul-Sabbağlar ¹⁶ Çarşısı
	Geliri	Merhum Abdusselam Bey Evkafı’na senelik 500 akçe mukataalı.
	Müştemilatı	Altı üstlü 2 boyacı dükkânı. 1 müşterek su kuyusu, 2 tuvalet, 1 boyacı kazanı.
Çevresi/Sınırı	İki tarafı yol ve iki tarafı Abdusselam Bey Evkafı.	
3	Vakıf Eseri-Adet	Kundakçı dükkânı-8
	Yeri	İstanbul-Odun Kapısı dâhilinde-Halep Sûkında-Mîri şemhane karşısında
	Geliri	Ayasofya-i Kebîr Evkafı’na ayda 70 akçe icâreli ve Papasoğlu Evkafı’na günlük 1 akçe icâreli.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Ayasofya Evkafı, üç tarafı yol. Önceden bozahane olan yerde bir yangın sonrası 8 kundakçı dükkânı yapılmıştır.
4	Vakıf Eseri-Adet	Dükkân-3
	Yeri	İstanbul-Odun Kapısı dışında
	Geliri	Ayasofya-i Kebîr Evkafı’na yılda 360 akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Hisar duvarı, bir tarafı çeşme, bir tarafı Ayasofya Evkafı ve bir tarafı yol.

16 Boyacılar

5	Vakıf Eseri-Adet	Şemhane binası-1
	Yeri	İstanbul-Aya Kapısı dışında
	Geliri	Merhum Ebüssüüd Efendi Evkafı'na günlük 4 akçe icâre-i müecceleli ve 8.000 akçe icâre-i muacceleli.
	Müştemilat	Altı üstlü 1 şemhane binası.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı merhum Valide Sultan Sâlhanesi, iki tarafı yol, bir tarafı zimmi Maruyer mülkü.
6	Vakıf Eseri-Adet	Kasap dükkânı-1
	Yeri	İstanbul-Şehzade Sultan Mehmed Camii yakını
	Geliri	Ayasofya-i Kebir Evkafı'na yılda 720 akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı bozahane dükkânı, bir tarafı yol, bir tarafı börekçi dükkânı.
7	Vakıf Eseri-Adet	Bezzaz dükkân-2 ve berber dükkânı-1
	Yeri	İstanbul-Karaman-ı kebîr ¹⁷
	Geliri	Ayasofya-i Kebir Evkafı'na yılda 1.080 akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Bevvab Sultani dükkânı, iki tarafı yol, bir tarafı cerrah dükkânı. Yanan kasap dükkânlarının yerine 2 bezzaz dükkânı yapılmıştır.
8	Vakıf Eseri-Adet	Ekmekçi fırını-0,5
	Yeri	İstanbul-Sâray-ı 'âtik yakınında
	Geliri	Kızlar Ağası merhum Mehmed Ağa Evkafı'na günlük 21 akçe icâre-i müeccele ve 10.000 akçe icâre-i muacceleli.
	Müştemilat	Bütün malzemeleri ve ilâveleri ile 1 ekmekçi fırınının yarısını.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı nalçacı ¹⁸ dükkânı, iki tarafı yol, bir tarafı Mehmed Ağa Evkafı.
9	Vakıf Eseri-Adet	Selhâne dükkânı-1
	Yeri	İstanbul-Eyüp
	Geliri	Ebü'l-feth Sultan Mehmed Han Evkafı'na günlük 24 akçe icâreli.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı El-hâc Yusuf bin Abdullah selhânesi, bir tarafı deniz, bir tarafı yol.
10	Vakıf Eseri-Adet	Şemhâne dükkânı-1
	Yeri	İstanbul-Eyüp
	Geliri	Ebü'l-feth Sultan Mehmed Han'ın yaptırdığı caminin evkafına günlük 2 akçe icâreli.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Küçük Usta debbağhanesi, bir tarafı Yeniçeri Rüstem debbağhanesi, iki tarafı kamu yolu ve özel yol
11	Vakıf Eseri-Adet	Hamam-1, han-2 ve dükkân-4
	Yeri	Edirne kazasına bağlı Hamzabeülü karyesi
	Müştemilat	Yenilenen hamam ve 2 han. Hanlarda yaptırılan 2'şer dükkân.

Kaynak: TKG. KK. VKF. Cd.46, s.55-60, 62, 77-78, 100-101.

İstanbul'un ticarî hayatına oldukça önemli katkı sağladığı anlaşılan evkafın, değişik sektörlerde hizmet yürüten dükkânları bulunmaktaydı. Bu dükkânlar diğer vakıflara kiralama ya da mukataa usulüyle işletmeye verilmiştir. Bu şekilde İstanbul ekonomisine katkı sağlanırken, vakıf da gelir elde etmiş oluyordu.

17 Bk. Canatar (2004: 350).

18 Nalça: Kaba kundura, yemeni ve çizmelerin altına çok dayanması için çakılan küçük demir parçası (Ünal, 2011: 511).

ç. Araziler

Arazi vakfiyede *arz-ı hâliye* şeklinde geçmektedir. Sözlükte *tenha*, *boş*, *hâli*, *hâliye*, *arazi*, *sahipsiz yer* (Yılmaz, 2015: 157) anlamlarına gelmektedir. Arazi تنها ve boş yer anlamında olsa da, vakfiyede geçen bazı arazilerde menzil olduğu anlaşılmaktadır. Mesela İstanbul-Beyceğiz mahallesinde kiliseden çevrilen mescidin yakınında bulunan ve Mesih Paşa'dan alınan araziye yeni baştan 19 oda yaptırılmıştır. Arazide ayrıca fırın, su kuyusu, dükkânlar, kahvehane, onun üzerinde odalar, tuvaletler bulunmaktaydı. Evkafa ait arazilerin yarısı İstanbul'da diğer yarısı Bağdat-Kerbela'da bulunmaktaydı.

Vakfiyede 5 arazinin alan ölçüleri uzunluk ve en açısından verilmiş ve bunların toplam uzunluğu 205 zirâ' ve eni 53 zirâ' idi. Bir arazinin alan ölçüsü 26 dönüm ve 2 arazinin ise alanı belirtilmemiştir. Mukataa ve kiralama usulüyle başka vakıflara tahsis edildiği görülen arazilerden toplam 64.718 akçe gelir elde edilmektedir.

d. Çiftlik, Mezra ve Çayrlar

Evkafa ait çiftlik, mezra ve çayrların büyük çoğunluğu İstanbul'da bulunurken sadece 2'sinin İznikmid'e bağlı karyelerde olduğu görülmektedir. Bu gayrimenkuller İstanbul'da Eyüp ve çevresi ile Edirnekapı dışında yoğunluk kazanmaktaydı. Vakfa ait bu taşınmazlar çevresi, ekleri ve bütün müstemilatı ile vakfedilmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 97).

Tablo 6: Araziler

1	Yeri-Ölçüleri	İstanbul-Tekfursarayına bitişik-Uzunluğu: 100 zirâ', Eni: 15 zirâ'.
	Geliri	Ayasofya-i Kebîr Evkafı'na yılda 60 akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı kil damı, bir tarafı Tekfursarayı, bir tarafı tekke.
2	Yeri	İstanbul-Beyceğiz Mahallesi-Kiliseden çevrilen mescidin yakınında Mesih Paşa'dan kiralanan arazi
	Müştemilatı	Arzı hâliyede yeni baştan yaptırılan 19 oda, 1 ekmeççi fırını, 1 müşterek su kuyusu, 1 zemin, tek kat 9 dükkân, 1 kahvehane, 1 oda. Söz konusu dükkânlar ve kahvehane üzerine yaptırılan 11 oda, tuvaletler, meyveli ve meyvesiz ağaçlı muhavvata-i yesire (küçük avlu).
	Çevresi/Sınırı	Söz konusu gayrimenkuller kiliseden çevrilen mescidin yakınında Mesih Paşa'dan kiralanan arz-ı hâliyede yaptırılmıştır. Bir tarafı Şah Çelebi mülkü, bir tarafı Musli Çelebi mülkü, bir tarafı mescid, iki tarafı yol.
3	Yeri	İstanbul-Eğrikapı dışında
	Geliri	Sultan Bayezid Han Evkafı'na senelik 18 akçe mukataalı.
	Müştemilatı	Arz-ı hâliyede yaptırılan 3 su kuyusu, 1 küçük oda, meyveli ve meyvesiz ağaçlı bahçe, bostan yeri.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı yol, iki tarafı Müslüman mezarlığı, bir tarafı imam, müezzin ve şeyhe vakfedilen evlerin sonunda.
4	Yeri-Ölçüleri	İstanbul-Eğrikapı dışında-26 dönüm.
	Geliri	Sultan Bayezid Han Evkafı'na senelik 140 akçe mukataalı ve 60.000 akçe icâre-i muacceleli.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Yahudi mezarları, üç tarafı yol.
5	Yeri-Ölçüleri	Bağdat-Kerbela-İmam Hüseyin Evkafı-Uzunluğu: 30 zirâ', Eni: 5 zirâ'.
	Geliri	İmam Hüseyin Evkafı'na 500 akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	İmam Hüseyin Evkafı'nın Matbah-ı Şerîfi ¹⁹ yakınında.

19 Matbah "mutfak, yemek pişirilen yer" anlamına gelse de, Mevlevilikte tekkelerde tarikata giren insanların eğitim ve öğretim gördüğü yani mecazî anlamda piştikleri mekâna denirdi (Azsöz, 2016: 33).

6	Yeri-Ölçüleri	Bağdat-Kerbela-İmam Hüseyin Evkafı-Uzunluğu: 30 zirâ', Eni: 14 zirâ'.
	Geliri	İmam Hüseyin Evkafı'na 1.000 akçe tapulu.
	Çevresi/Sınırı	Bâb-ı Hızır (Hızır Kapısı) denilen asitâne-i müteberrike (dergâh) yakınında.
7	Yeri-Ölçüleri	Bağdat-Kerbela-İmam Hüseyin Evkafı-Uzunluğu: 25 zirâ', Eni: 18 zirâ'.
	Geliri	İmam Hüseyin Evkafı'na 3.000 akçe tapulu.
	Müştemilatı	Harap olmaya yüz tutmuş hamam yeri.
	Çevresi/Sınırı	Dergâhın kapısı yakınında. Bir tarafı Süleyman boyahanesi, bir tarafı Şah Murad odaları, bir tarafı meydan, bir tarafı yol.
8	Yeri-Ölçüleri	Bağdat-Kerbela-İmam Hüseyin Evkafı-Uzunluğu: 20 zirâ', Eni: 1 zirâ'.
	Müştemilatı	Üzerine yaptırılan altlı üstlü odalar ve boş olan dükkânlar. Söz konusu odalar ve dükkânlar, çevresi ve tüm müştemilatı ile vakfedilmiştir.
	Çevresi/Sınırı	Yukarıdaki(7 numaralı sütun) arz-ı hâliyyeye bitişik.

Kaynak: TKG. KK. VKF. Cd.46, 62-64, 73-76, 103-105.

Tablo 7: Çiftlikler, Mezralar ve Çayır

1	Vakıf Eser	Çiftlik
	Yeri	İstanbul-Eyüp çevresi-Topçular yakını
	Müştemilatı/Özelliği	Dâhilinde alt kat 2 ev, muhāvata, üst kat 2 ev, 1 köşk, 2 sofa, dehliz, 2 tuvalet, bir miktar bağ, meyveli ve meyvesiz ağaçlı bir büyük bahçe ve bostan. Haricinde alt kat 2 ev, üst kat 2 ev, 1 tuvalet, 1 samanlık yeri, 1 su kuyusu, 1 muhāvata, 2 büyük ahır, 1 samanlık damı, dama bitişik 1 büyük ahır, üst kat 2 ev. Dört tarafı taş duvar ile çevrili. Taş duvarın doğusu tahta ile örtülü. Meyveli ve meyvesiz ağaçlı bir büyük bahçe ve bostan yeri ile tamamlanmamış bir hamam.
	Çevresi/Sınırı	İki tarafı yol, bir tarafı merhum Hasan Paşa çiftliği çayırı ve Topçular karyesi.
2	Vakıf Eser	Çayır
	Yeri	İstanbul-Eyüp çevresi-Topçular yakını
	Geliri	Ebâ Eyyüb Ensari Camii Evkafı'na senelik 120 akçe mukataalı.
	Müştemilatı/Özelliği	2 ceviz ağacı, 1 su terâzisi, ²⁰ 1 dolap. ²¹
	Çevresi/Sınırı	Yukarıdaki(1 numara) çiftliğe bitişik. Bir tarafı merhum Vezir Ahmed Paşa çayırı, bir tarafı yukarıdaki çiftlik ve Hasan Paşa çayırı, bir tarafı yol ve vakıf çeşmesi.
3	Vakıf Eser	Çayır
	Yeri	İstanbul-Eyüp
	Geliri	Ebâ Eyyüb Ensari Camii Evkafı'na senelik 75 akçe mukataalı.
	Müştemilatı/Özelliği	Yedekçi Çayırı olarak bilinen çayır.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı yol, üç tarafı kendi vakfettiği mezralar.
4	Vakıf Eser-Ölçüleri	Mezra-9 dönüm
	Yeri	İstanbul-Eyüp
	Geliri	Ebâ Eyyüb Ensari Camii Evkafı'na senelik 135 akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Çukur Çeşme, bir tarafı büyük kaldırım, bir tarafı Suyolcu köyüne giden yol, bir tarafı yol, bir tarafı kâfir bağı.

20 Su terâzisi: Vâdî ve tepelerden geçirilerek şehre getirilen suyu geldiği yerdeki yüksekliğe çıkarıp basıncını arttırarak yüksek semt- lere dağıtım yapabilmek veya sevk edilen suyun basıncını azaltmak, böylece künklerin patlamasını önlemek maksadıyla yapılan yüksek kuledir. Su hazneli, alt kısmı daha geniş, ekseriya dört köşeli, duvarları taş ve harçtan yapılmıştır (URL 3: www.lugatim.com [24.02.2022]).

21 Dolap: Nehirlerden su çekmeye yarayan düzenek, alet (Ünal, 2011: 205).

Hırâmî Ahmed Paşa Evkafı

5	Vakıf Eser-Ölçüleri	Mezra-5 dönüm
	Yeri	İstanbul-Eyüp
	Geliri	Ebâ Eyyüb Ensari Camii Evkafı'na senelik 75 akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı büyük kaldırımdan su terâzisi yanına, bir tarafı Hayreddin Paşa çiftliğine ve İğneci Hasan Çelebi mezarına, bir tarafı Müderris köyüne giden yol yakınında olan Kurd Balizâde Mehmed Çelebi mezarına ve merhum Piri Çelebi mezarına.
6	Vakıf Eser-Ölçüleri	Mezra-24 dönüm
	Yeri	İstanbul-Eyüp
	Geliri	Ebâ Eyyüb Ensari Camii Evkafı'na senelik 360 akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Çukur Çeşme, bir tarafı Yanki bağına, iki tarafı yol.
7	Vakıf Eser	Mezra
	Yeri	İstanbul-Eyüp
	Geliri	Ebâ Eyyüb Ensari Camii Evkafı'na senelik 90 akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Köse Manuk bağı, iki tarafı yol, bir tarafı Yanki bağı.
8	Vakıf Eser-Ölçüleri	Mezra-4 dönüm
	Yeri	İstanbul-Eyüp
	Geliri	Ebâ Eyyüb Ensari Camii Evkafı'na senelik 60 akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Yanki mezarı, bir tarafı suyolu, bir tarafı Şeyhi Çelebi mezarı, bir tarafı yol.
9	Vakıf Eser-Ölçüleri	Mezra-3 dönüm
	Yeri	İstanbul-Eyüp
	Geliri	Ebâ Eyyüb Ensari Camii Evkafı'na senelik 45 akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı eski Bursa kadısı merhum Piri Çelebi mezarı, bir tarafı Yorgi mezarı, bir tarafı yol.
10	Vakıf Eser-Ölçüleri	Mezra-16 dönüm
	Yeri	İstanbul-Eyüp
	Geliri	Ebâ Eyyüb Ensari Camii Evkafı'na senelik 75 akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı yol, bir tarafı Kıbrıs beylerbeyi merhum Hasan Paşa bahçesi, Usta Süleyman mezarı, evkafın tarlası ve yol.
11	Vakıf Eser-Ölçüleri	Mezra-4 dönüm
	Yeri	İstanbul-Eyüp
	Geliri	Ebâ Eyyüb Ensari Camii Evkafı'na senelik 210 akçe mukataalı.
	Müştemilatı/Özelliği	Bağdan dönüştürülen mezra.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Kanlı Kavak denilen bölge, bir tarafı bu kavağın önünden giden kaldırım ve Todori bağı, bir tarafı yol, bir tarafı mir-i âlem çayırı.
12	Vakıf Eser-Ölçüleri	Mezra-40 dönüm
	Yeri	İstanbul-Eyüp
	Geliri	Ebâ Eyyüb Ensari Camii Evkafı'na senelik 505 akçe mukataalı.
	Müştemilatı/Özelliği	Toplam 40 dönüm mezarın 30 dönümü 8'er akçe (=240 akçe) ve 17 dönümü 15'er akçe (=255 akçe) mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Ler Kuyusu mevziinden Eyüp kasabasına giden yolun solunda yeniçeriler bölükbaşısı Mahmud bölükbaşının çayırından yol sıra incir ağacına ve incir ağacından merhum Mustafa Paşa karlığına ve karlıktan merhum Zâl Paşa Camiine giden suyun menbasına ve menbadan Kurd Balizâde olarak bilinen Mehmed Çelebi çayırına ve adı geçen bölükbaşının mezarından yola kadar.

13	Vakıf Eser-Ölçüleri	Mezra-10 dönüm
	Yeri	İstanbul-Eyüp
	Geliri	Ebâ Eyyüb Ensari Camii Evkafı'na senelik 150 akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Sultânü'l-ulemâ merhum Hoca Efendi mezarı, bir tarafı zağarcıbaşından satın alınan vakfın mezarı, iki tarafı yol.
14	Vakıf Eser-Ölçüleri	Çayır-1 dönüm
	Yeri	İstanbul-Eyüp-Edirne Kapısı dışında-Bağlar cibâyetine bağlı Köşeler Pınarı mevziinde
	Geliri	Sultan Bayezid Han Evkafı'na senelik 165 akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	İki tarafı yol, iki tarafı Yanki mezarı.
15	Vakıf Eser-Ölçüleri	Çayır-15 dönüm, 6 nişan²², 2 kıt'a (parça)
	Yeri	İstanbul-Eyüp-Edirne Kapısı dışında-Bağlar cibâyetine bağlı Köşeler Pınarı mevziinde
	Geliri	Sultan Bayezid Han Evkafı'na senelik 63 akçeli(mukataalı).
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı vakfın çayırı, bir tarafı Hasan Ağa çayırı, iki tarafı (boş) ile son bulur.
16	Vakıf Eser	Mezra
	Yeri	İstanbul-Edirne Kapısı dışında
	Geliri	Sultan Bayezid Han Evkafı'na senelik (boş) akçe mukataalı.
	Müştemilatı/Özelliği	1 ceviz ağacı ve 1 kaysı ağacı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı evkafın kendi mezarı, bir tarafı Süleyman Çavuş mezarı, bir tarafı yol.
17	Vakıf Eser-Ölçüleri	Çayır-1 kıt'a
	Yeri	İstanbul-Edirne Kapısı dışında
	Geliri	Sultan Bayezid Han Evkafı'na senelik (boş) akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	İki tarafı yol, bir tarafı Kosta bağı, bir tarafı Mustafa mezarı.
18	Vakıf Eser-Ölçüleri	Çayır-1 kıt'a
	Yeri	İstanbul-Edirne Kapısı dışında-Hayreddin Paşa çiftliği yanında
	Geliri	Sultan Bayezid Han Evkafı'na senelik (boş) akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı evkafın kendi mezarı, bir tarafı Hıdır Çavuş mezarı, bir tarafı Sipahi çayırı, bir tarafı zimmi Yani bağı.
19	Vakıf Eser-Ölçüleri	Çayır-7 dönüm
	Yeri	İstanbul-Edirne Kapısı dışında-Bağlar cibâyetine bağlı Çeşmebaşı mevziinde
	Geliri	Sultan Bayezid Han Evkafı'na senelik 28 akçe mukataalı.
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı Vezir Cerrah Paşa çayırı, bir tarafı mukataacı Hüseyin Çelebi çayırı ve yol.
20	Vakıf Eser-Ölçüleri	Çayır-44 dönüm
	Yeri	İstanbul-Edirne Kapısı dışında- Bağlar cibâyetine bağlı Köse Pınarı ve Debbağ Yunus Çardağı mevziinde
	Geliri	Sultan Bayezid Han Evkafı'na(mukataalı).
	Müştemilatı/Özelliği	4 dönümü 6'şar akçe (=24 akçe) ve 40 dönümü 15'er akçe (=600 akçe).

22 Nişan: Dönümün onda birine denir (Pakalın, 1983: 696; Taşkın, 2005: 135).

21	Vakıf Eser	Çiftlik
	Yeri	İznikmid kazası-Sığırlık karyesi
	Müştemilatı/Özelliği	Hisarderesi vadisinden akan su ile dönen 2 göz su değirmeni ve kaynağı, değirmen yakınında akan su, altlı üstlü 2'şer ev, 1 büyük ahır, 1 samanlık damı, 1 fırın, evlerin önünde meyveli ve meyvesiz ağaçlı bir küçük bahçe, akan su yanındaki meyveli ve meyvesiz ağaçlı bir büyük bahçe.
22	Vakıf Eser	Çayırlar, mezzalar, bağlar
	Yeri	İznikmid kazası-Değirmenderesi karyesi
	Müştemilatı/Özelliği	Satış sözleşmesinde sınırları ayrıntılı olarak belirtilen çayırlar, mezzalar ve bağlar. Bütün çevresi, eklentileri ve içinde kullanılacak bütün müştemilatı ile birlikte vakfedilmiştir.

Kaynak: TKG. KK. VKF. Cd.46, 81-97, 99.

Hırâmî Ahmed Paşa'nın İznikmid kazasına bağlı Sığırlık²³ karyesindeki vakıf arazileriyle ilgili 1840 yılına ait bir belgede bazı ihtilafların meydana geldiği anlaşılmaktadır. Nasuh Paşa Evkafı'nın mütevellisi Hatice Hatun, adı geçen karyede Hisarderesi ve Değirmenderesi mevkilerinde Ahmed Paşa vakıf arazilerine ait olan arazilerin, mütevellisi bulunduğu evkafa ait olduğunu savunmuştur. Bu arazilerin Ahmed Paşa Evkafı'na ait olduğunun anlaşılmasıyla Hatice Hatun bu müdahalesinden men edilmiştir (BOA. C. EV. 259-13202: 1255/1840).

e. Değirmenler

Hırâmî Ahmed Paşa evkafındaki taşınmazlar arasında dönemin küçük sanayi işletmelerinden sayılan değirmenler de bulunmaktaydı. Bunlardan biri İstanbul'da El-Hacce Hatun mahallesinde bulunan ve at gücüyle dönen 2 gözlü değirmen idi. Diğerleri su değirmeni olup 3'ü İznikmid'e bağlı Değirmenderesi karyesindeki, biri İncecik kazasına bağlı Dedecik karyesinde ve biri Karınabad kazasına tabi Hızır Fakih karyesinde idi.

Tablo 8: Değirmenler ve Suyolları

1	Vakıf Eser-Adet	At Değirmeni-2
	Yeri	İstanbul-El-Hacce Hatun Mahallesi
	Çevresi/Sınırı	Bir tarafı merhum defterdar Derviş Çelebi vakfı, bir tarafı El-hâc Murad vakfı, iki tarafı yol.
2	Vakıf Eser-Adet	Su Değirmeni-1 göz
	Yeri	İznikmid kazası-Değirmenderesi karyesi
	Çevresi/Sınırı	Üç tarafı dağ, bir tarafı Ali yeniçeri değirmeni ile sınırlı.
3	Vakıf Eser	Su Değirmeni
	Yeri	İznikmid kazası-Değirmenderesi karyesi
	Müştemilatı/Özelliği	Zeytin değirmeni olarak bilinen su değirmenidir.
	Çevresi/Sınırı	Denize yakın, iki tarafı Çakı Bey mezzarası, bir tarafı yeniçeri Ali mezzarası, bir tarafı Osman Bali mezzarası.

23 Bu karye vakfiyede "Sığırlık" şeklinde iken, ilgili belgede "Sağırlı" şeklinde kaydedilmiştir.

4	Vakıf Eser-Adet	Su Değirmeni-1 göz
	Yeri	İznikmid kazası-Değirmenderesi karyesi
	Çevresi/Sınırı	Zeytin Değirmeni olarak bilinen su değirmeninin aşağısında, bir tarafı deniz, bir tarafı Muslu Çelebi tarlası, bir tarafı merhum Cafer Bey mezarı, bir tarafı vâkıf Pergavâf'ın (پەر عوآف) mezarı ile sınırlıdır.
5	Vakıf Eser-Adet	Su Değirmeni-2 göz
	Yeri	Rumilinde İneçik ²⁴ kazasına bağlı Dedecik karyesi
	Müştemilatı/Özelliği	Değirmen yaptırılmıştır.
	Çevresi/Sınırı	Kara Sellili deresiyle Büyükderenin kavuştuğu Kesikkavak denilen mevzide.
6	Vakıf Eser-Adet	Su Değirmeni-2 göz
	Yeri	Rumilinde Karınabad kazasına bağlı Hızır Fakih karyesi

Kaynak: TKG. KK. VKF. Cd.46, 61, 98-100.

Vakfedilen 6 değirmen bulunduğu bölgede halkın ihtiyacını gidermekteydi. Tabloda da görüldüğü üzere vakfiyede bulunan bu değirmenler haricinde çevresindeki yer ve mevzi isimlerine dair önemli bulgular elde edilmektedir.

3. Hırâmî Ahmed Paşa Evkafı'nın Gelirleri

Ahmed Paşa Evkafı'nın gelir getiren akarları arasında müsakkaf, menzil, dükkân, arazi, çayır ve mezzalar vardı. Gelir getiren akarlar daha çok İstanbul'da olmakla birlikte Kerbelâ'da da bulunmaktaydı.

Tablo 9: Evkafın Gelir Kaynakları

Akar Cinsi	Yeri	İşletmeye Verilen Evkaf	Süresi/Tutarı/Usûlü
Müsakkaf	Kâsım Paşa-yı Cezerî Mah.	Sinan Paşa	Günlük 2 akçe icâreli
Müsakkaf	Eğrikapı dışında	Sultan Bayezid Han	Yıllık mukataalı, akçe belirtilmemiş
Menzil	Fenarizâde Mah.	El-hâc Bayram	Yıllık 300 akçe mukataalı
Menzil	Kâsım Paşa-yı Cezerî Mah.	El-hâc Bayram	Günlük 20 akçe icâreli
Menzil	Sabbağlar Çarşısı	Ali Paşa	Yıllık 180 akçe mukataalı
Menzil	Çukur Hamamı yakını	Sultan Selim	Yıllık 12 akçe mukataalı
Külahçı dükkânı	Kâsım Paşa-yı Cezerî Mah.	El-hâc Bayram	Günlük 1 akçe icâreli
2 Boyacı dükkânı	Sabbağlar Çarşısı	Abdusselam Bey	Yıllık 500 akçe mukataalı
8 Kundakçı dükkânı	Odun Kapısı	Ayasofya	Aylık 70 akçe icâreli
		Papasoglu	Günlük 1 akçe icâreli
3 dükkân	Odun Kapısı	Ayasofya	Yıllık 360 akçe mukataalı
1 şemhane	Aya Kapısı dışında	Ebüs-suûd Efendi	Günlük 4 akçe icâre-i müecceleli ve 8.000 akçe icâre-i muacceleli
1 kasap dükkânı	Şehzade Sultan Mehmed Camii yakını	Ayasofya	Yıllık 720 akçe mukataalı
2 bezzaz, 1 berber dükkânı	Karaman-ı kebîr	Ayasofya	Yıllık 1.080 akçe mukataalı
1 ekmek fırını	Saray-ı 'âtik yakınında	Kızlar Ağası merhum Mehmed Ağa	Günlük 21 akçe icâre-i müecceleli ve 10.000 akçe icâre-i muacceleli
1 selhane	Eyüp	Ebü'l-feth Sultan Mehmed Han	Günlük 24 akçe icâreli

24 Çirmen Livasına bağlı İnebazarı (Tekfurdağı-Tekurdağı) olarak da bilinen kaza (Özkılıç vd., 2013: 45).

Hırâmî Ahmed Paşa Evkafı

1 şemhane	Eyüp	Ebü'l-feth Sultan Mehmed Han Camii	Günlük 2 akçe icâreli
Arazi	Tekfursarayına bitişik	Ayasofya	Yıllık 60 akçe mukataalı
Arazi	Eğrikapı dışında	Sultan Bayezid Han	Yıllık 18 akçe mukataalı
Arazi	Eğrikapı dışında	Sultan Bayezid Han	Yıllık 40 akçe mukataalı ve 60.000 akçe icâre-i muacceleli
Çayır	Eyüp	Ebâ Eyyüb Ensari Camii	Yıllık 120 akçe mukataalı
Çayır	Eyüp	Ebâ Eyyüb Ensari Camii	Yıllık 75 akçe mukataalı
Mezra	Eyüp	Ebâ Eyyüb Ensari Camii	Yıllık 135 akçe mukataalı
Mezra	Eyüp	Ebâ Eyyüb Ensari Camii	Yıllık 75 akçe mukataalı
Mezra	Eyüp	Ebâ Eyyüb Ensari Camii	Yıllık 360 akçe mukataalı
Mezra	Eyüp	Ebâ Eyyüb Ensari Camii	Yıllık 90 akçe mukataalı
Mezra	Eyüp	Ebâ Eyyüb Ensari Camii	Yıllık 60 akçe mukataalı
Mezra	Eyüp	Ebâ Eyyüb Ensari Camii	Yıllık 45 akçe mukataalı
Mezra	Eyüp	Ebâ Eyyüb Ensari Camii	Yıllık 75 akçe mukataalı
Mezra	Eyüp	Ebâ Eyyüb Ensari Camii	Yıllık 210 akçe mukataalı
Mezra	Eyüp	Ebâ Eyyüb Ensari Camii	Yıllık 505 akçe mukataalı
Mezra	Eyüp	Ebâ Eyyüb Ensari Camii	Yıllık 150 akçe mukataalı
Çayır	Eyüp-Edirne Kapısı dışında	Sultan Bayezid Han	Yıllık 165 akçe mukataalı
Çayır	Eyüp-Edirne Kapısı dışında	Sultan Bayezid Han	Yıllık 63 akçe mukataalı
Mezra	Eyüp-Edirne Kapısı dışında	Sultan Bayezid Han	Belirtilmemiş
Çayır	Eyüp-Edirne Kapısı dışında	Sultan Bayezid Han	Belirtilmemiş
Çayır	Eyüp-Edirne Kapısı dışında	Sultan Bayezid Han	Belirtilmemiş
Çayır	Eyüp-Edirne Kapısı dışında	Sultan Bayezid Han	Yıllık 28 akçe mukataalı
Çayır	Eyüp-Edirne Kapısı dışında	Sultan Bayezid Han	Yıllık 624 akçe mukataalı
Arazi	Bağdat-Kerbela	İmam Hüseyin	Yıllık 500 akçe mukataalı
Arazi	Bağdat-Kerbela	İmam Hüseyin	1.000 akçe tapulu
Arazi	Bağdat-Kerbela	İmam Hüseyin	3.000 akçe tapulu

Vakfa ait akarlardan elde edilen gelir yıllık 6.650 akçe mukataa, 50 akçe günlük icâre, 70 akçe aylık icâre, 25 akçe icâre-i müeccele, 78.000 akçe icâre-i muaccele ve 4.000 akçe tapulu idi. Vakfın taşınmazlarından yıllık 107.515 akçe gelirin elde edildiği hesaplanabilir. Daha çok mukataa usulü ile işletmeye verilen vakıf akarları en fazla Ebâ Eyyüb Ensari Camii Evkafı'na ve Sultan Bayezid Han Evkafı'na işletmeye verilmişti.

Vakfın bahsedilen gelirleri haricinde 14.000 akçe nakit parası bulunmaktaydı. Bu para %10 hesabı üzerinden istirbah edilecekti. Bu şekilde para vakfından 1.400 akçe gelir sağlandığı sonucuna varılabilir. Elde edilen gelir, Edirne kazasındaki hamam, hanlar ve dükkânların kira gelirleri ile birleştirilerek, Edirne kazasında Mustafa Bey'in yaptırdığı caminin ihtiyaçlarına, görevli maaşlarına ve masraflarına sarf edilecekti. Nakit akçenin Edirne kazası haricinde bir kimseye istirbâh olunmaması özellikle bildirilmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 101-102).

4. Hırâmî Ahmed Paşa Evkafı'nın Şartları ve Görevlileri

İstanbul-Beyceğiz mahallesinde bulunan iki menzilin²⁵ ikamet yerlerinden biri kiliseden dönüştürülen mescidin imamına diğeri ise aynı mescidin müezzine tahsis edilmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 68). Yine İstanbul'da Havâss-ı Kostantiniyye olarak da bilinen Eyüp kasabasında Eğrikapı dışında yer alan menzilin²⁶ meskeni vakfın zaviyesinde hala şeyh olan Hasan Efendi'ye şart edilmiştir. Ayrıca Hasan Efendi'den sonra zaviyeye her kim şeyh olursa onun ikamet etmesi bildirilmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 70-71).

Evkafın vakfiyede kaydedilmiş bütün gelir kaynakları, vakfedilmiş gayrimenkul malları ve mezarları kiraya verilmiştir. Bunlar için şartlar belirtilmiştir. Vakfedilen menkul ve gayrimenkul mallardan elde edilen kira gelirlerinden, nakit paradan elde edilen gelirden, mukataa gelirlerinden ve diğer gelirlerden vakfın tamir masrafları, diğer masrafları ve çalışanların maaşlarının ödenmesi şart edilmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 107-108).

Vakfiyede evkafta görev yapacak kişilerde olması gereken özellikler ayrıntısıyla bildirilmiştir. Bunlardan bir vakfın en önemli görevlisi ve yöneticisi olan mütevellide çok önemli özellikler arandığı anlaşılmaktadır. Öncelikle görev alacak mütevellî adı geçen evkafın düzeni ve bakımı görevini üstlenmesi için aranmaktadır. Kendisi işlerin yürütülmesi konusunda bilgili ve akıllı, hizmette tecrübeli, şan ve şerefli, görüşlerinde hür, dindarlık konusunda kemale ermiş, himaye sıfatı olan, yetkileri dâhilinde daima hayırlı işler için uğraşan, övgü ve teşekkür gerektiren işleri icra edebilecek basiret sahibi olmalıdır. Bu özelliklere sahip dört mütevellinin tayin edilmesi istenmiştir.

Tablo 10/1: Evkaf Görevlilerinin Maaş Durumu

Görev	Görev Yeri	Adet	Ücret (akçe-günlük)
Mütevellî	İstanbul-Eyüp ve Galata. İznikmid-Kazıklı ve Değirmenderesi karyeleri	1	20
Mütevellî	Gelibolu-Derzi Bayezidlü karyesi	1	4
Mütevellî	Edirne-Hamzabeylü karyesi	1	2
Mütevellî	Bağdat-Kerbela	1	4

Vakfa Yukarıdaki özelliklere sahip mütevellilerden biri İstanbul'da Eyüp kasabasında, Galata'da ve İznikmid kazasına bağlı Kazıklı ve Değirmenderesi karyelerindeki evkafa tayin edilerek günlük 20 akçe alacaktır. Birisi Gelibolu kazasına bağlı Derzi Bayezidlü karyesindeki cami, mektep ve çeşme evkafına günlük 4 akçe ile mütevellî olacaktır. Bir diğeri Edirne kazasına tabi Hamzabeylü karyesindeki evkafta günlük 2 akçe ile görev yapacaktır. Hamzabeylü karyesindeki evkafın mütevelliliği için o zamanda hayatta olan köy ahalisinden Hasan bin Piri isminde bir kişi uygun görülmüştür. Son mütevellî ise Bağdat'ta Kerbela kasabasında bulunan evkaf için günlük 4 akçe yevmiye ile aranmaktaydı. Bu görev için de müteferrika Hasan Bey uygun görülerek 4 akçe yevmiye ile mütevellî tayin edilmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 108-112). Ahmed Paşa'nın soyundan geldiği anlaşılan evlâdiyet ve meşrutiyet üzere İstanbul'daki vakıfların mütevellisi olan Abdullah bin Ahmed'in 1693 yılında vefat etmesi nedeniyle kızı Fatma 13 Nisan 1693 tarihinde mütevellî olarak tayin edilmiştir (BOA. İE. EV, 25-2918: 7 Şabân 1104). 31 Ekim 1730'da ise mütevellî olarak görev yapan Süleyman Bey, evkafa nazır olmuştur (TKG. KK. VKF. Cd. 16: poz no. 4: 18

25 Bk. Tablo 4: 9 ve 10 numaralı menzil.

26 Bk. Tablo 4: 13 numaralı menzil.

Rebiü'l-ahir 1143). Ahmed Paşa'nın İznikmid dâhilindeki vakıflarının mütevellisi 1840 yılında Süleyman adında bir kişi idi (BOA. C. EV. 259-13202: 1255/1840).

Evkaf sahibi Hırâmî Ahmed Paşa'nın hayatta olan edepli ve akıllı çocuklarının vakıflara nazır olması istenmiştir. Nezaret hizmetleri karşılığında evkafın zevâidi yani verilmesi gereken yerlere verildikten sonra arta kalan fazlalıkları her ne ise oğullarına ve kızlarına eşit bir şekilde dağıtılacaktı. Ayşe Hanım ve Rahime Hanım'dan başka oğulları ve kızlarının daha önce adı geçen Saray-ı Kebîr'de ikamet edebilecekleri bildirilmiştir. Sonra onların çocukları ve onların da çocukları sarayda oturabileceklerdi. Ayrıca evkafın zevâidlerine de mutasarrıf olabileceklerdi. Çocuklarından birinin neslinin tükenmesi hâlinde ise onların hakkı, geri kalanların oğulları ve kızları arasında eşit bir şekilde paylaşılacaktı (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 112-114). Bu hisseye çocuklarından ya da onların çocuklarından birinin, ehl-i vukufun belirleyeceği tutar (ecr-i misl) ile talip olması durumunda talep edene verilmesi, başka kimseye verilmemesi bildirilmiştir. Hâsıl olan gelirlerin ise masraflara harcanması şart edilmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 114). Vakıf sahibinin evkafın idari kadrolarını kendi neslinden olanlara vermesi aile ve akrabalarının geleceğini garanti altına almak istemesi ile mülkün nesiller elinde parçalanmadan tamamîyetinin sağlanmasını istenmesinden ileri gelmektedir (Barkan, 1940: 159).

Ayşe Hanım hayatta olduğu için kocası dergâh-ı âli çaşnigirlerinden Mustafa Ağa ile birlikte İstanbul Fenarizâde mahallesinde El-hâc Bayram Evkafı'na senelik 300 akçe mukataalı, sınırları ve müstemlatı daha önce bahsedilmiş menzilde ikamet edebileceklerdir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 51, 114-115).²⁷ Ayşe Hanım ve Mustafa Ağa'dan sonra ise çocukları ve onlardan sonra da onların çocukları kullanabileceklerdir. Nesillerinin tükenmesi hâlinde ise adet olduğu üzere söz konusu menzil kiraya verilecek ve elde edilen kira geliri menzilin masraflarına sarf edilecektir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 115-116). Rahime Hatun ise evli olduğu dergâh-ı âli çaşnigirlerinden İbrahim Ağa ile saraydan sonra adı geçen menzilde oturacaklardır. Onlardan sonra çocukları ve onların çocukları şeklinde silsile ile oturmaya devam edeceklerdir. Ancak soylarının tükenmesi halinde yine adet olduğu üzere söz konusu menzil kiraya verilecek ve elde edilen gelir menzilin masraflarına harcanacaktı (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 116-117). Ayşe ve Rahime hatunlardan sonra menzilde oturacak çocukları ve onların çocuklarının, mutasarrıf oldukları evkaf zevaidleri ve oturdukları menzil için evkaf sahibinin ruhuna her gün üçer defa ihlas ve muavvizeteyn²⁸ ; birer Fatıha ve Bakara sûresinden başlayarak Hümû'l-müflihûn'a²⁹ kadar okumaları şart edilmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 117).

Kalem ehlinden, İslâm'ın emirlerine uyan, kâtipliğe uygun ve günlük hesaplarda Allah korkusu olan 2 muhasibin evkafta kâtip olarak görev alması öngörülmüştür. Vakıfta görev yapacak câbinin yarar, dindar, doğru, dürüst, nâmuslu ve becerikli biri olması gerekmektedir.

Tablo 10/2: Evkaf Görevlilerinin Maaş Durumu

Görev	Görev Yeri	Ücret (akçe-günlük)
Kâtip	İstanbul'daki mütevellinin yanı	5
Kâtip	Kerbela	4
Câbî	İstanbul	8
Câbî	Kerbela	2
Mübâşir	Kerbela	4
Sermahfil	Kerbela	1
Cüzhanlar	Kerbela	1'er

27 Bkz. Tablo 4: 2 numaralı menzil.

28 Felak ve Nâs sûrelerinin ikisine birden verilen isim (Aydar, 2005: 336-337).

29 Bakara Sûresi, 5. Âyet.

İmam	Kerbela-İmam Hüseyin Camii	2 (1 imamet+1 noktacılık)+evkaf zevaidi
Müezzin	Kerbela-İmam Hüseyin Camii	?+evkaf zevaidi
İmâm	İstanbul-Kiliseden dönüştürülen mescid	7
İmâm	İstanbul-Eğrikapı dışındaki mescid	7
Müezzin	İstanbul-Kiliseden dönüştürülen mescid	5
Müezzin	İstanbul-Eğrikapı dışındaki mescid	5
Kayyim	İstanbul-Kiliseden dönüştürülen mescid	3
Ab-keş	İstanbul-Kiliseden dönüştürülen mescid	3
Kayyim	İstanbul-Eğrikapı dışındaki mescid	1
Ab-keş	İstanbul-Eğrikapı dışındaki mescid	1

Kâtiplerden biri 5 akçe ile İstanbul'daki mütevellinin yanında diğeri ise 4 akçe yevmiye ile Kerbela'da olan evkafına kâtip olmuştur. Sonuncu kâtipliğe 4 akçe yevmiye ile Hoca Kâsım uygun görülmüştür. Tayin edilecek 2 câbiden biri günlük 8 akçe ile İstanbul'da diğeri ise Kerbela'da 2 akçe ile görev yapacaklardı. Günlük 2 akçelik cibâyete Mahmud el-Âcemî uygun görülmüştür (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 118-120).

Kerbela ahalisinden salih zâtlardan olan Pir Ahmed Dede günlük 4 akçe ile mübaşir olarak atanmıştır. Pir Ahmed Dede'den sonra ise Kerbela'da İbadil³⁰Tekyesi'nde şeyh olan kişinin yine 4 akçe yevmiye ile mübaşir olması şart edilmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 120-121). Kerbela'daki evkafın zevaidinden her ne hâsıl olursa, İmam Hüseyin Camisi'nde görev yapan imam ve müezzine verilmesi istenmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 121). Sermahfil³¹ olanların namazlardan sonra 1'er akçe yevmiye ile Kur'an-ı Kerim'den birer cüz okumaları istenmiştir. Fazla okumak gerekirse cüzhanların sayısı artırılarak aynı camide 1'er akçe yevmiye ile birer cüz okumaları sağlanacaktı. Caminin imamı gelmeyen cüzhanları belirlemekle sorumlu tutulmuş ve bu hizmeti karşılığında da ek olarak günlük 1 akçe daha verilmiştir. Böylece imamın yevmiyesi 2 akçe olmuştur (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 121-122).

İstanbul'da Fethiye Camisi yakınında kiliseden dönüştürülen mescidin (Hırâmî Ahmed Paşa Camisi) ve yine İstanbul'da Eğrikapı dışında olan mescidin imamlarından vâkıfın ruhu için her gün sabah namazından sonra Yasin sûresi, ikinci namazından sonra Nebe sûresi ve yatsı namazından sonra Mülk sûresi okumaları istenmiştir. İmamların her birine 7'şer akçe yevmiyeden, günlük toplam 14 akçe verilmesi şart edilmiştir. Müezzinlerin de 5'er akçe yevmiye ile 3'er İhlas sûresi okuyup sevaplarını vâkıfın ruhuna hediye etmeleri istenmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 122-124).

Kiliseden dönüştürülen mescidin kayyımı ve ab-keşine³² 3 akçe yevmiye verilmesi bildirilmiştir. Eğrikapı dışında olan mescidin kayyımına ve ab-keşine 1'er akçe yevmiye verilmesi şart edilmiştir. Söz konusu mescitlere yeteri kadar mum (şem'-i revgan-kandil yağı), Ramazan gecelerinde zeytin yağı ve Berat gecelerinde bal mumu ile lazım oldukça hasır satın alınması şart edilmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 124, 145).

Hırâmî Ahmed Paşa'nın Eğrikapı dışında bulunan zaviyesindeki irşad ehline de ne kadar yevmiye verileceği açık açık belirtilmiştir.

30 İbâdilik/İbâziyye için bk. Fiğlalı (1999: 56-61).

31 **Sermahfil**: Bir devirhân grubunun başındaki kişi (Yediyıldız, 1983: 59).

32 **Ab-keş**: Bazı vakıfların ihtiyacını karşılamak üzere kuyudan su çeken görevli (Yediyıldız, 1983: 56).

Tablo 10/3: Evkaf Görevlilerinin Maaş Durumu

Görev	Görev Yeri	Adet	Ücret (akçe-günlük)
Şeyh	İstanbul-Eğrikapı dışındaki zaviye	1	16 (sonra 10)
Mürid	İstanbul-Eğrikapı dışındaki zaviye	3	2'şer
Danışmend	İstanbul-Ebâ Eyyüb El-Ensâri civarındaki medrese	15	her birine 1,5
Mütevelli	Gelibolu-Derzi Bayezidlü karyesi	1	4
Mütevelli	Edirne-Hamzabeylü karyesi	1	2
Mütevelli	Bağdat-Kerbela	1	4

Vakfa ait zaviyede şeyh olan Hasan Efendi El-Huştî'ye bu vazifesi karşılığında günlük 16 akçe verilmiştir. O vefat ettikten sonra ise şeyhlik onun halifelerinden irşâd ehline ve salihlere layık olan birisine 10 akçe yevmiye ile tevcih edilecektir. Zaviyenin hücrelerinde kalan 3 müride 2'şer akçe verilecektir. Zaviyedeki görevlilere maaş olarak günlük toplam 16 akçe harcanacaktır (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 145-146). Ebâ Eyyüb El-Ensâri civarında Fatih Sultan Mehmed Han'ın yaptırdığı medresede kalan 15 dânişmend³³ her biri 1,5 akçe yevmiye ile sabah namazından sonra Cuma Camisi'nde Kur'an-ı Kerim'den 15 cüz okuyacaklardır. Hâsıl olan sevabını da âbidlerden merhum Eş-Şeyh Abdülevvel (عبدالاول) Efendi hazretlerinin ruhuna hediye etmeleri istenmiştir. Hatimeden sonra 3 İhlas, 1 Fatıha ve Bakara sûresinden Hümû'l-müflihûn'a kadar okumaları, bunun da sevabının Hz. Muhammed (SAV)'e ve Eş-Şems hazretlerinin ruhuna ve sahâbelerin ruhlarına hediye edilecekti (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 146-149).

Tablo 10/4: Evkaf Görevlilerinin Maaş Durumu

Görev	Görev Yeri	Adet	Ücret (akçe-günlük)
Hatip	Gelibolu kazası-Derzi Bayezidlü karyesi-Cami	1	3
Sermahfil	Gelibolu kazası-Derzi Bayezidlü karyesi-Cami	1	3
İmâm	Gelibolu kazası-Derzi Bayezidlü karyesi-Cami	1	6
Muallim (İmam)	Gelibolu kazası-Derzi Bayezidlü karyesi-mektephane		
Mu'allim Halifesi (Mü-ezzin)	Gelibolu kazası-Derzi Bayezidlü karyesi-mektephane	1	5
Devrihan	Gelibolu kazası-Derzi Bayezidlü karyesi-Cami		
Müzzin (Sela veren)	Gelibolu kazası-Derzi Bayezidlü karyesi-Cami	1	1
Kayım	Gelibolu kazası-Derzi Bayezidlü karyesi	1	1

Gelibolu'ya tabi Derzi Bayezidlü karyesinde bulunan caminin hatip ve sermahfili günlük 3 akçe ile görevlendirilecektir. Caminin imamı ise sabah namazından sonra Yasin, ikindi namazından sonra Nebe sûresi, yatısı namazından sonra Mülk sûresi tilavet edecek ve aynı karyede bulunan mektephanede muallimlik yaparak Müslüman çocuklara Kur'an-ı Kerim dersleri verecekti. İmama bu vazifeleri için günlük 6 akçe verilmesi şart edilmiştir. Müezzin bahsi geçen mektepte muallimlik yapacak ve Cuma günlerinde devrihan olup günlük 5 akçe alacaktı. Sela veren müezzine 1 akçe ve vakfın kayyımına yine 1 akçe yevmiye verilecekti. Vakfa yeteri kadar mum (kandil yağı) ve Berât gecelerinde bal mumu tedarik edilecekti. Gerekliğinde ise hasır satın alınması istenmişti (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 149-150).

33 **Dânişmend:** Bir medresede normal tahsilini tamamladıktan sonra müderris olmak için kendisini yedi sene daha tahsile adanmak zorunda olan genç ilim adamı (Yediyıldız, 1983: 56).

Tablo 10/5: Evkaf Görevlilerinin Maaş Durumu

Görev	Görev Yeri	Adet	Ücret (akçe-günlük)
Hatib-İmam	Edirne kazası-Hamzabeyle karyesi-Mustafa Bey Camii	1	6
Müezzin	Edirne kazası-Hamzabeyle karyesi-Mustafa Bey Camii	1	4
Müzzin (Sela veren)	Edirne kazası-Hamzabeyle karyesi-Mustafa Bey Camii	1	1
Hatib-İmam	Karinabad kazası-Hızır Fakih karyesi-Cami	1	5
Müezzin	Karinabad kazası-Hızır Fakih karyesi-Cami	1	5
Kayyım		1	
Câbi	Karinabad kazası-Hızır Fakih karyesi-Cami	1	2
Kayyım	Gelibolu kazası-Derzi Bayezidli karyesi	1	1

Edirne kazasına bağlı Hamzabeyle karyesinde Mustafa Bey'in inşa ettirdiği camideki imam-hatib 6 akçe ile müezzin ise 4 akçe ile görevlendirilecekti. Cuma günleri salâ okuyan müezzine 1 akçe verilecekti (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 150-151).

Karinabad kazasına bağlı Hızır Fakih karyesinde olan caminin imam-hatibi günlük 5 akçe ile vazifelendirilecek, sabah namazından sonra Yasin sûresi ve yatsı namazından sonra ise Mülk sûresi okuyup sevabını vâkıfın ruhuna hediye edecekti. Müezzin ve kayyım ikinci namazından sonra Nebe sûresi okuyup 5 akçe alacaktı. Ayrıca vakfa yeteri kadar mum, berat geceleri bal mumu ve lazım oldukça da hasır satın alınması şart edilmişti. Söz konusu cami evkafına günlük 2 akçe ile bir câbi tayin edilmiştir (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 151-152).

Tablo 10/6: Diğer Maaş Alanlar

Görev	Görev Yeri	Adet	Ücret (akçe-günlük)	Açıklama
Gulam	İstanbul-Eyüp, Bağladeresi Mah., Ümmî Sinan Efendi Zv.	1	1	Gulam, zaviyede çorba ve ekmek taşımakla görevliydi.
?	İstanbul-Eyüp, Bağladeresi Mah., Ümmî Sinan Efendi Zv.	2	2'şer	Zaviyenin sabık şeyhi Hızır Dede'nin kızları. Kızların ölümünden sonra zaviyede şeyh olan kişi 4 akçe ile vazifeyi üstlenecekti.
?	İstanbul-Eyüp, Bağladeresi Mah., Ümmî Sinan Efendi Zv.	1	5+zevaid-i evkaf	Hızır Dede'nin kız kardeşi Sakine Hatun'un kızı. Vefat ettikten sonra çocukları arasında taksim olunacaktır.

Mah.: Mahalle, Zv.: Zaviye

İstanbul Eyüp'te Bağladeresi mahallesinde Ümmî Sinan Efendi Zaviyesi³⁴'nde çorba ve ekmek taşıma hizmetlerini yürüten gulama 1 akçe verilecekti. Zaviyenin daha önceki şeyhlerinden Hızır Dede'nin iki kızının her birine 2 akçe ve halalarının kızı Sakine Hatun'un kızına ise hayatta olduğu süre günlük 5 akçe verilmesi şart edilmiştir. Hızır Dede'nin kızlarının vefatı hâlinde ise zaviyedeki şeyhin 4 akçe yevmiye ile vazifeye mutasarrıf olması istenmiştir. Sakine Hatun'un kızının ölmesi hâlinde vazifesi ve evkafta elde edilen kazanımlar çocukları arasında eşit bir şekilde paylaşılacaktır. Evkafın binalarına para gerektiğinde harcanması için 3 yük³⁵ akçeye yani 300.000 akçeye kadar olan para toplanarak muhafazaya alınacaktır. Evkaf gelirlerinin fazlasının yarısı her ne ise Haremeyn-i Şerîfeyn fukarasına gönderilecekti. Diğer yarısı ise yine evkafın ihtiyaçları için muhafaza edilecekti (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 152-155).

Evkaf gelir ve giderleri nazırlar gözetiminde müteveli, kâtip ve câbi mübaşeretıyla her sene hesaplanacak ve denetlenecekti. Evkafın muhasebe kayıtları sicile kaydedilecekti (TKG. KK. VKF. Cd. 16: 155-156).

34 Ayrıntılı bilgi için bkz. (Tanman, 2012: 311-318).

35 Yük: Yüz bin akçeye verilen isimdir (Pakalın, 1983: 639).

Sonuç

XVI. yüzyılın son çeyreği ile XVII. yüzyılın başları arasında Osmanlı devlet adamlığı yapan Ahmed Paşa pek bilinen bir sima değildir. Bosnalı olduğu anlaşılan Ahmed Paşa, Kanijeli Siyavuş Paşa'nın damadı olup, yeniçeri ağalığı ve üç tuğ vezirlik rütbesi ile Bosna ve Tebriz beylerbeyliği görevlerinde bulunmuştur.

Onun asıl ilgi çeken yönü başta İstanbul olmak üzere Gelibolu, İznikmid, Karinabad, Edirne ve Kerbela'da bulunan geniş vakıflarıdır. Yaptığı vakıflarla insanların birçok ihtiyacının karşılanması anlamında katkılar sağlamıştır. Sayılan yerlerde toplam 106 vakıf yapmıştır. Evkafa ait 3 cami, 2 mescid, 1 zaviye, 1 mektep, 1 saray, 2 menzil, 2 han, 1 hamam, 7 değirmen, 20 menzil, 8 arazi, 2 çiftlik, 9 çayır, 11 mezra, birçok dükkân, çeşme ve sebil olduğu tespit edilmiştir. Nakit parası 14.000 akçe olan evkaf, para vakfı alanında da faaliyet göstermiştir.

Taşınır ve taşınmaz mallardan elde edilen yıllık 107.515 akçe geliri tespit edilmiştir. Bu malların mukataa ve kiralama usulleriyle birçok değişik evkafa işletmeye verildiği anlaşılmaktadır. Evkafın şartları konusunda klasik Osmanlı vakıflarında uygulanan usullerin burada da uygulandığı söylenebilir. Dua edilmesi, Kur'ân-ı Kerim'den belirli sûrelerin okunması, verilen vazifelerin yerine getirilmesi bunlardandır. Evkaf, bünyesinde görev verilen 57 kişi ile istihdama sağladığı katkı açısından da öne çıkmaktadır. Tabi ki bu durum, çalışanların aileleri de hesaba katılarak düşünüldüğünde birçok insana geçim kapısı olmasıyla daha da anlam kazanmaktadır. Bunlar haricinde, diğer evkafalara kiralanan yapılarda işletmeci ve görevli insanlarla söz konusu evkafın ekonomiye katkısı daha da belirgin bir hâle gelmektedir.

Hırâmî Ahmed Paşa evkafının maddi kazanımları bir yana dîni, eğitim ve su hizmetleri ile manevî kazanımları da büyük olmuştur. Cami, mescit, mektep, darü't-talim, çeşme ve sebil gibi yapılarla insanların hayatını kolaylaştırıcı izler bırakılmıştır. Verilen hizmetlerle dönemin sosyal devlet anlayışını yerine getirdiği ve vakıfların insanlara hizmet etmek olan amacına ulaşıldığı anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

1. Arşiv Kaynakları

1.a. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri, III. Mehmed: BOA. AE. SMMD. III, 3/186.

Cevdet; BOA. C. EV, 30-1455, 153-7615, 202-10061, 259-13202, 629-31716.

İbnülemin, Ensab: BOA. İE. ENB, 7-753.

İbnülemin, Evkaf: BOA. İE. EV, 25-2918.

İstanbul Bab Mahkemesi Şer'iyeye Sicili: İBM. ŞS. 172, C. 69, 288/281, Orijinal Metin 40a-1.

Maliye Nezareti: ML. EEM. 601-16

Mühimme Defteri: BOA. MD. 77, 82.

1.b. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKG.) Kuyûd-ı Kadîme Arşivi (KK.)

TKG. KK. VKF. Cd. 16.

TKG. KK. TT.d. 415.

2. Yayınlanmış Arşiv Belgeleri, Kaynak ve Müracaat Eserler

82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027 / 1617-1618) <Özet-Transkripsiyon-İndeks ve Tıpkıbasım>, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Berki, Ali Himmet (1966). *İstılah ve Tâbirler*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı.

Canatar, Mehmet (Haz.) (2004). *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 1009 (1600)*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Devellioğlu, Ferit (2001). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Galitekin, Ahmed Nezih (Haz.) (2001). *Ayvansarayî Hüseyîn Efendi, Alî Sâtî' Efendi, Süleymân Besîm Efendi. Hadîkatü'l-Cevâmî' (İstanbul Câmileri ve Diğer Dînî-Sivil Mi'mârî Yapılar)*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Gökçe, Serpil (2019). *77 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Hükümlerin Özeti (1-370)*. Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Hafız Hüseyin Efendi ibn-i Hacı İsmail El-Ayvansarayî (1281). *Hadîkatü'l-Cevâmî*.

Işık, Sevgi ve Songül Kadioğlu-Mehmet Yıldırım, (2012). *Kuyûd-ı Kadîme Arşiv Kataloğu*. Ankara: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayınları.

İpşirli, Mehmet (Haz.) (1999). *Selânikî Mustafa Efendi, Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*. C. II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî-Osmanlı Ünlüleri*. C. I. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Özkılınç, Ahmet ve Ali Coşkun- Abdullah Sivridağ (2013). *Osmanlı Yer Adları: I - Rumeli Eyaleti (1514-1550)*. Ankara: Osmanlı Arşivi Yayınları.

Pakalın, M. Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. II-III. İstanbul: MEB. Basımevi.

Ünal, Mehmet Ali (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Yılmaz, Emre Can (2015). "Vakfiyelerde Betimlenen Sivil Mimarlık Birimleri Sözlüğü". *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. C. 8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları. 155-159.

Yediyıldız, Bahaeddin (1983). "Vakıf İstılahları Lügatçesi". *Vakıflar Dergisi*, (17), 55-60.

3. Araştırma ve İnceleme Eserler

- Artan, Tülay (1995). "Eyüp". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, (C. 12), İstanbul. 1-6.
- Aydar, Hidayet (2005). "Muavvizeteyn". *TDVİA*, (C. 30), İstanbul. 336-337.
- Azsöz, Gökben (2016). "Mevlevihanelerde Matbah-ı Şerif". *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, (Yıl 3. Sayı 5 / Temmuz 2016), 31-44.
- Barkan, Ömer Lütfi (1940). "İslâm-Türk Mülkiyet Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğunda Aldığı Şekiller-I Şer'i Miras Hukuku ve Evlâtlık Vakıflar". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. (C. 6. S. 1). İstanbul. 156-181.
- Bölükbaşı, Ayşe (2015). *XVI. Yüzyılda İstanbul'daki Halveti Tekkeleri*. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Canbulat, İbrahim (2021). "ÇĀR-TĀK'TAN (طائف چار) ÇARDAK'A (چاردق) Sözcüğün Tarihsel Semantiği Üzerine bir Monografi". *Journal of Humanities and Tourism Research*, (11/1), 195-225.
- Çeken, Çiğdem Kavak (2015). "İstanbul Ahkâm Defterlerinde Yer Alan Tarımsal Faaliyetler İlgili Hükümlerin Tahlili (1800-1875)". *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (C. 20. S. 12). Diyarbakır. 155-190.
- Çetinkaya, Haluk (2003). *İstanbul'da Orta Bizans Dini Mimarisi (843-1204)*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Çınar, Aysun (2008). *Hırami Ahmet Paşa Restorasyon Projesi*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Eyice, Semavi (1998). "Hırâmî Ahmed Paşa Mescidi". *TDVİA*, (C. 17). İstanbul. 324-325.
- _____ . "İstanbul'un kaybolan bir eski eseri: Kazasker Ebu'l-Fazl Mahmud Efendi Medresesi". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (C. 10, S. 14 - Eylül 1959). İstanbul. 147-162.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi (1999). "İbâziyye". *TDVİA*, (C. 19). İstanbul. 256-261.
- Kılıç, Mahmut Erol (1993). "Cemâleddin Uşşâkî". *TDVİA*, (C. 7). İstanbul. 314-315.
- Kiel, Machiel (1980). "The Vakıfnâme of Rakkas Sinan Beg in Karnobat (Karîn-âbâd) and the Ottoman Colonization of Bulgarian Thrace (14th-15th century)". *Osmanlı Araştırmaları*, (I), 15-32.
- Öz, Tahsin (2015). *İstanbul Camileri*. C. I-II. 4. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Papp, Sándor (2013). "Yanıkkale". *TDVİA*, (C. 43). İstanbul. 315-316.
- Sunay, Serkan (2011). "İstanbul Hırâmî Ahmed Paşa Camisi". *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi*, (30). Ankara. 173-188.
- Tanman, M. Baha (1993). "Cemâlîzâde Tekkesi". *TDVİA*, (C. 7). İstanbul. 318-319.
- Tanman, M. Baha (2012). "Ümmî Sinan Tekkesi". *TDVİA*. (C. 42). İstanbul. 311-318.
- Taşkın, Ünal (2005). *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ.
- Yılmaz, Hasan Kâmil (1993). "Celvetiyye". *TDVİA*, (C. 7). İstanbul. 273-275.

4. Elektronik Kaynaklar

- URL 1: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/551> [12.02.2022]
- URL 2: <http://www.kadiscilleri.org/madde.php?klme=H%C4%B1rami&trch=hkm&-find=+ARA+> [12.02.2022]
- URL 3: www.lugatim.com [24.02.2022]
- URL 4: <https://istanbultarihi.ist/> [25.02.2022]